

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

SOKOL V UHERSKÉM BRODĚ V LETECH 1918 - 1948

Bc. LUCIE STRÁŽNICKÁ

2. ročník – prezenční studium

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že magisterskou diplomovou práci jsem zpracovala samostatně s pomocí uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci 13. 12. 2017

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Karlu Konečnému, CSc. za cenné rady, které mi v průběhu psaní práce poskytl, a rovněž pracovníkům Státního okresního archivu v Uherském Hradišti za ochotu, kterou projevili při vyhledávání archiválií.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	HISTORIOGRAFIE K TÉMATU SOKOLSKÉHO HNUTÍ	9
2.1	PRAMENY	9
2.2	ODBORNÁ LITERATURA	11
3	SOKOLSKÉ HNUTÍ OD SVÉHO VZNIKU DO ROKU 1948.....	14
3.1	ZALOŽENÍ SPOLKU SOKOL A JEHO VÝVOJ DO ROKU 1914	14
3.1.1	POČÁTKY MODERNÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY.....	15
3.1.2	VZNIK PRAŽSKÉ TĚLOCVIČNÉ JEDNOTY A JEJÍ MYŠLENKY	16
3.1.3	ŽENSKÁ OTÁZKA V SOKOLSKÉM HNUTÍ.....	20
3.2	VÝVOJ SPOLKU BĚHEM 1. SVĚTOVÉ VÁLKY A JEHO VLIV NA VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	22
3.3	MEZIVÁLEČNÁ SITUACE V ČSR A SPOLEK SOKOL.....	25
3.4	OBDOBÍ NACISTICKÉ OKUPACE A POVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA.....	28
4	SOKOL UHERSKÝ BROD V LETECH 1891-1918	34
4.1	NÁSTIN DĚJIN UHERSKÉHO BRODU.....	34
4.2	ZALOŽENÍ SPOLKU SOKOL V UHERSKÉM BRODĚ	35
4.3	ÚČAST JEDNOTY SOKOL UHERSKÝ BROD NA VŠESOKOLSKÝCH SLETECH	38
4.4	ŽENSKÝ ODBOR SOKOLA.....	41
4.5	SOKOL UHERSKÝ BROD BĚHEM OBDOBÍ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY.....	45
5	SPOLEK SOKOL UHERSKÝ BROD V LETECH 1918-1948	47
5.1	VYHLÁŠENÍ SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA A ÚLOHA SPOLKU SOKOL	47
5.2	MEZIVÁLEČNÁ LÉTA VE SPOLKU SOKOL.....	52
5.3	ÚČAST JEDNOTY SOKOL UHERSKÝ BROD NA VŠESOKOLSKÝCH SLETECH	56
5.4	VÝSTAVBA SOKOLOVNY	58
6	UDÁLOSTI V PŘEDVEČER 2. SVĚTOVÉ VÁLKY.....	64
7	UHERSKOBRODŠTÍ SOKOLOVÉ V DOBĚ PROTEKTORÁTU.....	68
7.1	ZNIČENÍ SOKOLSKÉHO STADIONU A PŘÍTOMNOST NĚMECKÝCH VOJSK V SOKOLOVNĚ.....	69
7.2	OMEZENÍ ČINNOSTI JEDNOTY SOKOL.....	70
7.3	ODBOJ NA UHERSKOHRADIŠŤSKU S PŘIHLÉDNUTÍM K UHERSKÉMU BRODU ..	72
7.4	OSUDY BRODSKÝCH SOKOLŮ	77
8	OBNOVENÍ TĚLOVÝCHOVNÉ JEDNOTY SOKOL V UHERSKÉM BRODĚ.....	82
9	ZÁVĚR.....	86
10	PRAMENY A STUDIJNÍ LITERATURA.....	88

11	RESUMÉ.....	91
12	PŘÍLOHY	92

1 ÚVOD

Magisterská diplomová práce se bude věnovat tématu činnosti tělovýchovného spolku Sokol v Uherském Brodě v letech 1918–1948. Práce bude mapovat sportovní i jiné aktivity spolku ve srovnání s všeobecnou aktivitou sokolského hnutí. Práce se však více než na tělovýchovné aktivity zaměří na zmapování činnosti spolku během kritických období českých dějin, a to konkrétně během období druhé světové války. Činnost tohoto spolku byla zakázána a členové Sokola se stali pronásledovanými členy společnosti. Považuji téma této diplomové práce za potřebné, jelikož se literatura o uherskobrodském Sokolu zmiňuje jen velmi okrajově a k výkladu dějin Uherského Brodu doposud chybí.

19. století se v mnoha zemích vyznačovalo zakládáním nových spolků a naučných společností. Stejně tomu bylo i v českých zemích, v mnoha českých městech. Kulturní, společenské či jiné spolky se podílely na utváření společnosti daného města a výrazným způsobem ovlivňovaly kulturním dění místních obyvatel. Jedním z nevlivnějších spolků byl právě také tělovýchovný spolek Sokol, jehož cílem bylo od konce 19. století šíření myšlenek tělesné kultury, ale poté se jejich zájem rozšířil za hranice tělesné výchovy a členové Sokola se věnovali také hudbě i divadlu. Členové spolku se ovšem nadrželi pouze v oblasti kulturních aktivit, ale jejich zájmy překračovaly do mnoha oblastí společnosti, a to zejména do politické sféry. Vlastenecké myšlenky jsou spojeny se sokolským hnutím již od prvopočátku jejich dějin a neopouštějí je ani po vytvoření samostatného československého státu. Mnoho členů Sokola se řadilo k vrcholným představitelům obcí, měst či samotné Republiky československé. Zmapování významu tohoto spolku a dopad jeho působení bude také cílem práce.

I přesto, že se práce bude věnovat konkrétnímu zvolenému městu a jeho tělovýchovných i jiných aktivit, považuji za velmi důležité uvést také do kontextu celkový vznik, vývoj a působení všeobecné sokolské jednoty, a to nejen v období po vzniku samostatného Československa, ale také období Rakouska-Uherska, kdy se stupňovaly národní snahy a úloha kulturních spolků byla velmi podstatná.

Jak již bylo zmíněno výše, spolek Sokol působil v mnoha českých městech a mnou zkoumanou oblastí bude spolek Sokol v městě Uherský Brod, jehož činnost můžeme ohraničit lety 1891–1951. Práce se bude přednostněji věnovat období meziválečnému a válečnému, ale považuji za nutné objasnit také vývoj a ideologii sokolské jednoty Uherský Brod od doby jeho vzniku do konce první světové války, a to z důvodu celkové přehlednosti v tématu.

Jedním z cílů práce bude reflektovat vývoj tohoto spolku v dané oblasti s přihlédnutím na období výrazných změn ve společnosti, tedy období po 1. světové válce, a jak bylo následně na spolek nahlíženo v době první republiky až po zrušení spolku, a to v důsledku nastolení nejdříve protektorátní vlády a následně komunistické diktatury. Dále se práce zaměří na úlohu spolku Sokol v uherskobrodské společnosti. Do jaké míry byl tělovýchovný spolek pro místní obyvatele podstatný, kolik členů jej navštěvovalo a zda se spolek angažoval i v přilehlých malých obcích na Uherskobrodsku.

Velmi důležitá kapitola bude věnována činnosti spolku Sokol v období 2. světové války. I přesto, že byla činnost Sokola v době protektorátu zakázána, můžeme vysledovat osudy některých členů, kteří byli popraveni či vězněni protektorátní vládou. Osudy mnohých členů Sokola během 2. světové války byly prozkoumány při studiu fondu Sokol Uherský Brod, který je uložen ve SOKA Uherské Hradiště. Některé

osoby jsou dohledatelné i v databázi fondu Gestapo Brno uložené v Moravském zemském archivu. Dílčím cílem práce bude snaha sledovat případy konkrétních členů spolku. Jednou z nejvýraznějších sledovaných osobností bude Bohuslav Luža (bratr generála Vojtěcha Luži), československý politik a starosta Uherského Brodu v letech 1932-1939, který zemřel v roce 1945 v koncentračním táboře Buchenwald. Dalším možným rozšířením tématu v budoucnu by mohlo být zkoumání Archivu bezpečnostních složek v Praze. Tento archiv v diplomové práci zkoumán nebyl, i přesto, že řada členů spolku byla v období Třetí republiky vězněna komunistickou stranou. Jejich perzekuce však spadá do období po roce 1948, tudíž období, které není začleněno do rozsahu práce.

Diplomová práce bude postavena zejména na práci s prameny, které se nacházejí ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště a týkají se zdejší sokolské organizace. Nejstarší archiválie pochází z roku 1891. Dále je fond zachován téměř v úplnosti od založení spolku až do roku 1951. Jedná se o jeden zpracovaný fond, v němž jsou shromážděny materiály úřední povahy v podobě korespondence spolku s úřady ohledně žádostí jednoty o schválení stanov, o povolení pořádat nejrůznější akce. K dispozici jsou knihy zápisů ze schůzí výborů, zprávy z valných hromad, výroční zprávy jednatelů, knihy členů.

Pro začlenění tématu do koncepce vymezené doby a území je nutné zkoumat také archiv konkrétního města (Uherský Brod), který se nachází také v SOkA Uherské Hradiště.

2 HISTORIOGRAFIE K TÉMATU SOKOLSKÉHO Hnutí

2.1 PRAMENY

Hlavním a základním pramenem pro zkoumání tématu diplomové práce je **fond spolku Sokol Uherský Brod**,¹ který se jako celek nachází ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Nejstarší archiválie pochází z roku 1881. Fond tohoto spolku je zachován téměř v úplnosti od založení spolku až do roku 1951, kdy byla činnost sokolské jednoty nuceně přerušena komunistickou diktaturou. Knihy a celkový fond představují jeden z nejlépe zachovaných fondů k problematice sokolských dějin v okrese Uherské Hradiště. V prvopočátcích dějin spolku byly dokumenty uloženy v gymnáziu v Uherském Brodě, jelikož funkcionáři spolku Sokol byly samozřejmě také zástupci pedagogického sboru. Při výstavbě sokolovny však bylo také pamatováno na spisovnu, a archiválie zde byly ukládány od roku 1931. Pro období protektorátní vlády není činnost spolku Sokol Uherský Brod zdokumentována, jelikož jeho činnost byla zakázána. Mnoho členů bylo zapojeno do odbojové činnosti, proto byla řada členů pronásledována, vězněna či popravena. Pro zkoumání tohoto období bude využit fond Gestapo Brno, uložený v Moravském zemském archivu Brno.

Fond Sokol Uherský Brod se skládá z 3 hlavních skupin:

A – původní všeobecný spisový plán (obsahující knihy protokolů, evidenční knihy, korespondence z jednotlivých let, soudní zápisy sporů, ženský odbor spolku, župní slety, fotografie atd.)

¹ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond: *Tělovýchovná jednotka Sokol UB*, evč. 409-854, Uherský Brod, 1881-1951.

B – původní spisový plán pro Stavební družstvo

C – sbírky: diplomy, uznání, korespondence, negativy, razítka, odznaky, tisky

Fond spolku Sokol Uherský Brod představuje ucelený a bohatý materiál jednoho z nejpočetnějších spolků v sokolské Župě Komenského. Dále však obsahuje materiál k regionální zejména kulturní historii obcí v bývalém politickém okrese Uherský Brod. Ve fondu můžeme nalézt i celou řadu spisů mající vztah k časovým událostem politickým i náboženským. Roku 1918 – 1920 se zde odráží vznik Sokolských stráží či Slovácké brigády. Po roce 1945 se spolek snaží angažovat ve stávajících institucích. Fond tedy nabízí cenný studijní pramen pro regionální, kulturní i hospodářsko-politickou historii.

Pro uvedení do kontextu dané doby bude práce doplněna dějinami zkoumané oblasti, tedy Uherského Brodu. Je nutné věnovat se obecným informacím o dané lokalitě. Jak působily jednotlivé dějinné události v městě Uherský Brod a jaký měly dopad na tehdejší uherskobrodskou společnost? Data a údaje byly opět zjištěny ve fondu **Archiv města Uherský Brod (1272 – 1945)**,² nacházející se ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Nejstarší částí fondu jsou listiny z let 1272-1860. V knihách i spisech po roce 1850 můžeme sledovat hospodářskou i politickou situaci ve městě, vzrůst národního uvědomění na konci 19. století (zvýšené úsilí o zřízení české střední školy a zrušení škol německých), a další významné milníky v českých dějinách.

Dalším výchozím pramenem pro studium je fond **Gestapo Brno**,³ který je uložen v Moravském zemském Archivu Brno. Fond obsahuje svazky zajištěných a vyšetřovaných osob, které byly udány pro poslech rozhlasu, štvavé řeči proti Říši,

² Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond: *Archiv města Uherský Brod*, evč. 399, Uherský Brod, 1272–1945 (1953).

³ Moravský zemský archiv Brno, fond B 340 *Gestapo Brno*, 1939-1945.

sabotáž, porušení pracovní kázně či držení zbraně aj. Dále jsou zde písemnosti z akcí vedených gestapem proti ilegálním odbojovým skupinám, zejména KSČ, a akcí vedených proti židům. Spisy obsahují poznatky o rozpuštěných českých spolcích a zabavení jejich majetku. Písemnosti dávají přehled o činnosti, perzekuci a násilí páchaném brněnským gestapem na československých občanech, a to zejména v době stanného práva. V tomto fondu byli také dohledáni někteří členové spolku Sokol Uherský Brod, jejichž zatčení a další osud bude sledován v této diplomové práci. Konkrétně se jedná o členy Sokola – Josef Kolísek, Josef Luža, František Ondrášek, Václav Šmíd.

2.2 ODBORNÁ LITERATURA

Téma týkající se spolku Sokol v Uherském Brodě nebylo dosud monograficky zpracováno. Dílčí informace můžeme získat pouze z krátkých sbírek či brožur: *Z minulosti Uh. Brodu (Sokol, město a lid)*.⁴ Jedná se o informační stať ke sletu župy Komenského v roce 1925. Dále *100 let Sokola v Uherském Brodě*.⁵ Jedná se pouze o velmi stručné informace, nikoli o odbornou monografii. Hlavním zdrojem informací pro stěžejní část diplomové práce jsou tedy informace získané při studiu archivního fondu. Část diplomové práce se bude věnovat také obětem druhé světové války z řad Sokola Uherský Brod.

Odborná česká literatura se tématu historie sportu v českém prostoru věnuje poměrně často a můžeme nalézt řadu odborných monografií k této problematice. Sportovní aktivity jsou bezesporu nutnou součástí života obyvatel naší země. Tradice sportu či jemu podobných aktivit můžeme směřovat již do období středověku, ovšem až

⁴ *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod 1992.

⁵ KLVAČ, Karel: *Z minulosti Uherského Brodu: Sokol, město a lid*. Uherský Brod 1925.

vznik tělovýchovné jednoty Sokol byl spjat se skutečným pojmem sport a jeho organizací, jak ji známe dnes.

Mezi velmi významné autory věnující se této problematice můžeme řadit profesora **Marka Waice**. Marek Waic se věnuje dějinám tělesné výchovy, sportu, turistiky a trampingu v českých zemích a bývalém Československu. Dále se zabývá tématem česko-německých vztahů v oblasti tělovýchovy a sportu, vzájemnému setkávání a ovlivňování těchto dvou národů a projevy vzájemné blízkosti v oblasti sportu. Jeho monografie jsou mnohdy základem pro studium sportu a tělesné výchovy v českém prostoru. Vznik a vývoj sokolské myšlenky sepsal v díle *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Počátečním úsilím české sokolské myšlenky byla snaha o zrovnoprávnění českého národa s rakouskými Němci. Myšlenka svobodného rozvoje všech národů monarchie otvírá perspektivu moderního a vyváženého uspořádání Evropy, ale v daném dobovém kontextu směřuje její naplnění spíše k rozpadu monarchie.⁶ České národní hnutí se tedy vymezovalo především proti Němcům a i samotné sokolské hnutí nebylo výjimkou. Od šedesátých let se společenský život Čechů a Němců odděluje, počáteční velmi úzký vztah mezi sokoly a členy turnerského hnutí vyhasíná. Kniha odkrývá snahy o českou národní emancipaci v prostředí tělocvičen a závodních drah. Díky široké členské základně a mnohostranné činnosti sokolského hnutí, byl přínos na utváření české národní společnosti zcela mimořádný.⁷

Další monografií, kterou můžeme uvést je *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Marek Waic zde analyzuje význam a úlohu tělesné výchovy a sportu ve vnitřní i zahraniční politice Československa. Činnost

⁶ WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha, 2013, s. 7.

⁷ Tamtéž, s. 13.

organizací z oblasti tělesné kultury představovala majoritu spolkového života. V tomto díle analyzuje vztah k politice spolků, které se věnovaly politickému dění nejvýrazněji, a to Sokol, Turnerský svaz a komunistická Federace proletářské výchovy. Knihu uzavírá kapitola věnující se systému péče o sport, který se postupně vytvářel.⁸

Můžeme uvést také další publikaci *Kulturně výchovná činnost českých tělovýchovných organizací*⁹ (**Jitka Bernaová, Marek Waic**). Kniha je výhradně zaměřena na kulturně vzdělávací činnost, jelikož tato činnost není natolik hlavním cílem historického bádání. Mimo spolku Sokol jsou zde uvedeny i jiné tělovýchovné spolky působící v českém prostoru, a to např. Orel, Svaz dělnických tělocvičných jednot, Federace proletářské tělovýchovy...

Významným autorem věnující se sokolskému hnutí byl **Jan Waldauf** (1929-2011), člen Tělocvičné jednoty Sokol České Budějovice, v Kanadě činovník Sokola Toronto a Sokolské župy Kanadské. Je autorem třídílné knihy *Sokol, malé dějiny velké myšlenky*. První díl Waldaufovy knihy, Sokol malé dějiny velké myšlenky, vyšel v roce 2007 a zabýval se historií sokolství od jeho založení 16. února 1862 v Praze až do období československého Sokola v exilu. Druhý a třetí díl zaznamenávají činnost a život sokolských zahraničních jednot a pokus o obnovu Sokola v Československu a obnovu Československé obce sokolské po listopadu 1989.¹⁰

⁸ WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha, 2016, s. 189.

⁹ BERANOVÁ, Jitka - WAIC, Marek: *Kulturně výchovná činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha 1998.

¹⁰ ČERMÁK, Josef: *Zemřel Jan Waldauf*. In: <http://czechfolks.com/plus/2011/09/13/josef-cermak-zemrel-jan-waldauf/> [cit. 04. 10. 2017].

3 SOKOLSKÉ HNUTÍ OD SVÉHO VZNIKU DO ROKU 1948

3.1 ZALOŽENÍ SPOLKU SOKOL A JEHO VÝVOJ DO ROKU 1914

Vznik a šíření sokolských myšlenek spadá do období 2. pol. 19. století, které představuje období velkých sociokulturních změn, které změnilo tvář Evropy. 19. století bylo považováno za novou revoluční dobu v celé Evropě, kdy se završuje proces vzniku moderní společnosti a formování novodobých národů. Evropou prostupují neustálé změny, jak v oblasti národní, společenské či kulturní. Transformace v oblasti politické i hospodářské situace probíhala napříč celým evropským kontinentem a nevyhnula se ani rakouskému mocnářství. V kontextu příznivého vývoje doby došlo k oslabení Rakouské monarchie, pádu Bachovského absolutismu a vzniku konstituční monarchie, která dávala alespoň malou možnost určité míry samosprávy a rozvoje emancipačních národních myšlenek, které se šířily také českými zeměmi. Český národ a jeho postavení v 19. století nebylo záviděníhodné, ovšem především díky lidovým vrstvám a venkovskému prostředí si tento národ zachoval svoji svébytnost.

Celkové politické uvolnění s sebou přineslo rozvoj národního hnutí a s ním úzce související spolkovou činnost. V české společnosti se jednalo o fenomén zcela nový, který kolem sebe soustřeďoval nejvýznamnější muže své doby. V českých zemích existovala velká řada spolků, různého charakteru a organizace (Hlahol, Americký klub dam, Umělecká beseda aj.), ovšem zde zkoumaný tělovýchovný spolek Sokol v mnohém vyčníval a stal se největším spolkem v českých zemích s nejrozšířenější základnou příznivců. Celá desetiletí se tento spolek vyvíjel a stal se fenoménem, který formoval podstatnou část tehdejší české společnosti. I přesto, že ve svých stanovách byl spolek veden jako tělocvičný, již od počátku své existence kladl důraz na národní,

kulturní a osvětovou činnost. Sokolství nebylo tedy pouze tělovýchovné vyžití, ale byl to styl života mnohých obyvatel. Obyvatelům byla dána možnost pomocí cvičení, setkávání větší skupiny lidí, ideje bratrství a myšlenek kalokagathie (rozvoj těla i duše), celkové emancipace v rámci tehdejší monarchie. Sokol vychovával své členy k pocitu sounáležitosti a odpovědnosti k vlasti i spoluobčanům. Pozdější vliv spolku Sokol na vzniku Československé republiky a podíl na protinacistickém i protikomunistickém odboji je nepopíratelný a je tedy nutné připomínat si činy členů Sokola.

3.1.1 POČÁTKY MODERNÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY

Tělesná výchova jako taková se začala vyvíjet během 19. století a její kořeny můžeme spatřovat v tzv. *soukromých tělocvičných ústavech*. Vedoucí těchto ústavů se stali průkopníky soustavných tělesných cvičení. Vedli své svěřence, zejména u vyšších vrstev společnosti, k zálibě v pravidelném pohybu a vštěpovali jim zásady prostných a nářadových cvičení. V těchto tělocvičných ústavech byli zároveň vzdělávání v malých skupinkách budoucí učitelé, kteří poté působili na některých školách. Roku 1842 byl do Prahy pozván Rudolf Stephany, odchovanec německého nářadového tělocviku, aby zde zřídil „Soukromý ústav pro gymnastická umění“. Tento ústav navštěvoval také Jan Malypetr, který si v roce 1848 založil vlastní tělocvičný ústav. Byl významným cvičitelem a vyučoval dokonce tělesnou výchovu na Karlo-Ferdinandově univerzitě. V těchto ústavech cvičili pospolu jak zástupci německého obyvatelstva Prahy, a taktéž čeští cvičitelé.¹¹

Ovšem v období tzv. *Bachova absolutismu* byly v českém prostředí pokusy o sdružování odsouzeny k zániku. Tudíž částečné uvolnění společenských poměrů po vydání říjnového diplomu a únorové ústavy na počátku 60. let 19. století, umožnilo

¹¹ WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha, 2013, s. 16.

oživit myšlenky na založení dobrovolného spolku. Tato uvolněná situace byla přijata s nadšením a také členové tělocvičných pražských ústavů se rozhodli o založení spolku **Prager Männer Turnverein**. Tento spolek byl založen 29. července 1861 a měl spojovat české a německé cvičitele. Hlavní iniciativa byla pravděpodobně na straně německého obyvatelstva, jelikož název i jednacích řech navrhované tělocvičné jednoty měla být německá. K jednání byl přizván také Miroslav Tyrš, jeden ze zakladatelů spolku Sokol. Do osudu česko-německého spolku však zasáhl E. Seuter z Lötzeny, který spolku přislíbil značnou finanční pomoc, ovšem pod podmínkou, že spolek zůstane čistě německým.¹² Tuto nabídku němečtí obyvatelé Prahy s radostí přijali, což mělo za důsledek definitivní rozchod s českými zástupci, kteří začali vyvíjet snahy na vytvoření spolku ryze českého.

3.1.2 VZNIK PRAŽSKÉ TĚLOCVIČNÉ JEDNOTY A JEJÍ MYŠLENKY

V lednu roku 1862 byly úřady schváleny stanovy nově vznikající spolku **Pražské jednoty**. Po Hlaholu tak vznikl druhý český spolek rozhodujícího významu. Za den vzniku spolku (později název Sokol) se pokládá neděle 16. února 1862, kdy se za účasti 75 členů sešla v Malypetrově tělocvičně ustavující valná hromada. Projednávalo se zvolení starosty tělocvičné jednoty. Před konáním valné hromady se očekávalo, že bude zvolen představitel české vlastenecké šlechty Rudolf Thurn-Taxis, velký mecenáš českého národního života. Již v prvopočátcích svého vzniku bylo patrné, že spolek není zcela jednotný. Vytvořily se zde dva proudy. Jeden se soustředil kolem osobnosti hraběte Thurn-Taxise, který sledoval možné politické ambice nového spolku. I samotný Tyrš si byl vědom, že cíle jednoty nejsou pouze v rovině tělovýchovy, odmítal se však smířit s vedoucí úlohou Thurn-Taxise ve spolku a možné hlasité politické projevy, které

¹² WAIC, Marek: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha 2004.

mohly ohrozit křehkou existenci hnutí. Na Tyršovo doporučení byl poté zvolen Jindřich Fügner, představující umírněný nacionalismus.¹³ Miroslav Tyrš byl zvolen náměstkem starosty. Mezi členy prvního výboru náležely přední osobnosti pražské měšťanské společnosti (Eduard a Julius Grégr, vydavatelé Národních listů; Ferdinand Fingerhut-Náprstek; Tomáš Černý, pozdější pražský starosta aj.).¹⁴

Velkému zájmu veřejnosti se již od prvopočátků těšily sokolské výlety a veřejná sokolská cvičení. Právě sokolské výlety na významná česká místa, dávala některým členům (mladočeská frakce spolku) možnost projevit politické zaměření spolku. Jednalo se o zpěv národních písní, či provokace provoláváním národních hesel. Ovšem umírněnější část hnutí (Tyrš, Fügner) měla obavy z těchto politických provokací, jelikož spolek byl již od svého založení pod stálým policejním dohledem.¹⁵ Sokolská myšlenka získávala stále větší popularitu a začala se rozšiřovat i do jiných českých i moravských měst. Velký vliv na šíření sokolských myšlenek měly *Národní listy*, které dodávaly informace o činnosti Sokola a jeho úspěších. Krátce po vzniku Pražské jednoty, byl podán návrh na vznik **Moravského tělocvičného spolku v Brně**. Ke vzniku spolku dal podnět profesor Jan Helcelet.

Roku 1865 umírá první starosta jednoty Jindřich Fügner a od této chvíle se postupně stává vůdčí osobností Pražské jednoty Miroslav Tyrš. Miroslav Tyrš vytvořil vlastní sokolskou cvičební soustavu, která je publikována v knize Základové tělocviku. Velký význam Tyrše spočívá také v tom, že zformuloval poslání sokolského hnutí. „*Věc sokolská však, jak ke všem stavům a vrstvám se obrací, znamená prozatím tolik, co tělesné a z části i mravní vychování a šlechtění všeho národa československého, odchování jeho k síle, statečnosti, ušlechtilosti a brannosti zvýšené, a musí tudíž hledět,*

¹³ DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Miroslav Tyrš. Prohry a vítězství*. Praha, 1989, s. 44.

¹⁴ SAK, Robert: *Miroslav Tyrš. Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha, 2012, s. 62.

¹⁵ WAIC, Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862-1938*. Praha, 1996, s. 22-23.

aby koncem veškerý lid octnul se v okruhu jejím.“¹⁶ Ve své veřejné práci vyjadřuje přání, aby byla tělovýchovná organizace prostředkem k utváření tělesně zdatného, národně uvědomělého a mravního jedince, harmonicky rozvinutého v duchu antického vzoru. Vedle tělovýchovného a branného poslání měl Sokol proměnit českou společnost v pospolitost spojenou společnými ideály, nadřazenými stranickým, náboženským, či společenským dílčím cílům.¹⁷ Ovšem roku 1866 se schylovalo k možnému válečnému střetu Rakouska s pruskou velmocí. Nastala otázka, jakým způsobem se zachová spolek vůči monarchii. Ve vnitřní organizaci spolku však probíhal spor. Miroslav Tyrš vystoupil s názorem, kterým vyjádřil povinnost spolku zasáhnout a pomoci ochránit vlast před germanizací ze strany Pruska. Tyrš vnímal spolek jako národní vojsko, které vyžaduje vojenský výcvik a boj s Němci spojuje s obhajobou mocnářství. Jeho myšlenky obrany monarchie se však nesešly s pochopením ostatních členů. Iniciativu Tyrše, vést Sokol k účasti na obraně monarchie, je potřeba chápat v kontextu tehdy všeobecně přijímané koncepce austroslavistické politiky.¹⁸

Pro sedmdesátá léta 19. století je charakteristický úpadek sokolství, a to z důvodů neutěšené národní situace. Česká veřejnost byla rozladěna dualismem Rakouska-Uherska a marnou snahou české politiky o autonomii. Vlastenectví upadalo do letargie. Jelikož bylo sokolské hnutí spjato s českým národním životem, upadalo tedy také do stále větší krize. Spolkovému životu také neprospívaly následky hospodářské krize, která nastala po krachu na vídeňské burze v roce 1873. Podobně jako česká politika pasivní rezistence, taktéž spolkový život byl utlumen. Mnoho jednot zaniklo, jiné byly často přeměněny na hasičské sbory a převážná většina projevovala jen nepatrné známky činnosti. Roku 1876 bylo také zastaveno vydávání časopisu *Sokol*. Na

¹⁶ [citace]: PELIKÁN, Jan: *Sokolská myšlenka*. Praha, 1930, s. 6.

¹⁷ SAK, Robert: *Miroslav Tyrš. Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha, 2012, s. 83.

¹⁸ WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha, 2013, s. 35.

přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se však situace postupně zlepšuje, je ukončena politika pasivní rezistence a roku 1880 jsou vydána tzv. *Stremayerova jazyková nařízení*, která zrovnoprávňovala češtinu s němčinou v úředním styku. Jako jistou snahu, jak oživit spolkový život, začal Miroslav Tyrš připravovat 20. výročí založení spolku. Jubilejní slavnost se konala 18. června 1882 a bývá nazývána **I. sletem všesokolským**.¹⁹ Byla uspořádána na Střeleckém ostrově v Praze. Před návštěvou 2 500 diváků zacvičilo 696 cvičenců svou gymnastickou sestavu a Prahou prošel slavnostní průvod 1 600 krojovaných Sokolů.²⁰ Tento všesokolský slet velkou mírou oživil spolkový život a popularitu sokolského hnutí. Ohromující slavnost, však byla jedna z posledních, které se zúčastnila velká osobnost Sokola. Roku 1884 umírá v tyrolských Alpách Miroslav Tyrš. Sokol tak přichází o velkého vůdce, který však zanechal odkaz pro další činnost spolku. Tyrš si vychoval řadu zdatných a sokolskému hnutí oddaných nástupců, tudíž ani jeho náhlý odchod nemohl zastavit další vzestup Sokola.

Nové sokolské jednoty neustále přibývaly, jen v letech 1884-1887 jich v Čechách i na Moravě vzniklo přes padesát.²¹ Stále naléhavěji však byla pocíťována potřeba společné organizace hnutí. Nejprve bylo přistoupeno k zakládání tzv. *sokolských žup* (zde zkoumaná tělovýchovná jednota Sokol Uherský Brod náležela do župy Komenského), tedy jednotek sdružující ve svém regionu jednoty za účelem vzájemné spolupráce a pomoci. Vzájemná spolupráce jednot, společná veřejná cvičení, koordinace práce cvičitelů, přispěly k pevnějším vazbám hnutí a jeho společenskému vzestupu. I přesto, že se od konce 19. století začala česká společnost výrazně politicky

¹⁹ *Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. 6. díl., R-S. Praha, 1932, s. 793.

²⁰ Obr. č. 1: *Mužský sokolský kroj*. In: <http://www.sokol.eu/obsah/5495/symbolika-sokolsky-kroj> [cit. 9.11.2014].

²¹ Roku 1891 byl založen spolek Sokol i v Uherském Brodě.

diferencovat a Sokolu vznikli konkurenti v tělocvičných hnutích organizovaných na základě stranických (1897 – vznik Dělnické tělocvičné jednotky) nebo konfesijních myšlenek (1909 – Orel), své významné postavení ve veřejném životě českého národa si Sokol vždy udržel. Na rozdíl od jiných spolků, či nově vznikajících politických stran, mělo sokolské hnutí už v této době jednotnou organizační strukturu od jednot jako základního článku přes župy až ke vzniku celonárodního ústředí. Roku 1889 byla ustanovena **Česká obec sokolská (ČOS)**, která sdružovala pouze české župy a jednoty. Moravským jednotám byl zamezen přístup.²² Můžeme se domnívat, že spojení českých a moravských jednot bylo pro rakouské úřady nepřipustné, z důvodu sílícího vlivu spolku. Ovšem snaha Moravsko-slezské obce sokolské dále pokračovala v boji k připojení k ČOS. Tak se stalo roku 1904, kdy se sešel výbor již jednotné České obce sokolské.

3.1.3 ŽENSKÁ OTÁZKA V SOKOLSKÉM HNUTÍ

Spolek Sokol sehrál ústřední roli při přeměně českého nacionalismu v masové hnutí, které zasáhlo mnohé obyvatele a to nejen muže, ale tato vlna sokolské myšlenky upoutala také ženy. Sokol byl jednou z mála organizací, která do takové míry zmobilizovala ženy v otázce národního smýšlení a snahy o emancipaci žen, zejména v oblasti vzdělávání.²³ Ženy byly ve spolku Sokol vítány již od jeho založení. Je však nutné říci, že se nestaly právoplatnými členkami spolku Sokol. Své postavení si ženy musely vybojovat. Jednalo se o dlouhý proces, který šel ruku v ruce s uznáním volebního práva žen. Jako plnohodnotné členky byly přijaty do spolku až krátce před vypuknutím 1. světové války. Do té doby plnily pouze funkci spolupracovnic a dobrovolnic, které se musely řídit společenskými normami dané doby. O postavení žen

²² NOVOTNÝ, Jan: *Sokol v životě národa*. Praha, 1990, s. 38-39.

²³ NOLTE, Claire: *The Sokol in the Czech lands to 1914 (Training for the nations)*. New York, 2002, s. 56.

v Sokole vypovídá část proslovu Karolíny Světlé při svěcení sokolského praporu v šedesátých letech 19. století: „*My sestry vaše, hledíme s potěchou na počínání vaše. Láska k rodině, povinnost k ní, sto pověstných pásek poutá nás ke krbu domácímu. Nemůžeme, nechceme vás následovati ve vír světa.*“²⁴ Ženské cvičitelky si musely na svůj vlastní spolek počkat do roku 1869, kdy byl vytvořen ženský protějšek Sokola, **Tělocvičný spolek paní a dívek pražských**. Tento spolek se věnoval zejména tělesným cvičením pro ženy nebo také vzdělávací činnosti. Národním či jiným ambicím se zpočátku nevěnoval.

Prvním krokem, který měl pomoci zapojení žen do života v Sokole byl učiněn roku 1895, kdy byl ženský odbor v Sokole přijat do Sokolské jednoty Královský Vyšehrad. Nicméně jejich postavení nebylo stále rovnoprávné. Počet členek rostl a s ním i sílil vliv ženských odborů. V roce 1911 vznikla v ČOS samostatná ženská komise. Její předsedkyní se stala náčelnice Tělocvičného spolku paní a dívek pražských Eliška Roudná, která usilovala o včlenění spolku do struktur Sokola. Rovnoprávnosti (možná volba žen do žup, do výboru ČOS, do předsednictva ČOS) sokolky dosáhly až 10. 5. 1914, tedy krátce před první světovou válkou. Nastalé změny, které byly velmi uspokojivé, byly ovšem narušeny válečnou situací. Sokolská organizace byla v listopadu 1915 rozpuštěna a starosta ČOS Josef Scheiner byl zatčen. Mužská část spolku odcházela na fronty a mnoho jednot přežilo právě díky ženskému vedení. Ženy zastávaly práce zapisovatele, účetních, jednatelů i starosty.²⁵ Význam žen ve spolku tedy výrazně stoupl a byly pokládány za plnohodnotné členky Sokolské obce.

²⁴ [citace]: SKARLANTOVÁ, Jana: *Ze života prababiček*. Praha, 2014, s. 100.

²⁵ SCHŮTOVÁ, Jitka: *Ženy v Sokole*. In: *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích*. Praha, 2003, s. 72.

3.2 VÝVOJ SPOLKU BĚHEM 1. SVĚTOVÉ VÁLKY A JEHO VLIV NA VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Spolek Sokol i nadále pokračoval ve své činnosti a vztahy s rakouskými úřady byly korektní. Nebyli podezříváni z protistátní činnosti, i přesto, že své akce, výlety museli členové ohlašovat úřadům. Situace se ovšem změnila s vypuknutím 1. světové války. Spolek Sokol se stal podezřelým a to zejména díky navázání České sokolské obce na zahraniční spolky Sokol (zejména Srbsko, Rusko). Krátce po vypuknutí války byl spolek zrušen. Členové spolku však nadále podporovali zahraniční odboj, pomohli vytvořit českou odbojovou činnost a zejména čeští sokolové vstupovali do řad legionářské armády. Svou činností podporovali myšlenky na vznik samostatného Československa a krátce po vytvoření státu sehrál spolek důležitou roli v konsolidaci a udržení pořádku v novém státě. Spolek Sokol upevnil své postavení a důležitost v nově vzniklém státu, kdy si udržel svou nadstranickou funkci a vstupoval do politických záležitostí státu, a to prostřednictvím svých členů, kteří vstoupili do vrcholné politiky Československa. Po válce se spolek opět vrátil do svých zaběhnutých kolejí a věnoval se své tělovýchovné, vzdělávací či kulturní činnosti. Svoji důležitost spolek prokázal opět ve 30. letech 20. století, kdy se zvyšovalo napětí se sousedním Německem či německými obyvateli na českém území. Sokol se opět ujal povinnosti vytvoření branných jednotek a řešení možné krizové situaci při případném ohrožení.

Před 1. světovou válkou dominoval spolek Sokol ve spolkovém životě českých obyvatel. Rakouské úřady spolek nijak neomezovaly a členská základna se rozšiřovala, ovšem aktivně cvičících členů bylo mnohem méně v porovnání s pouhým členstvím (např. v roce 1913 bylo členů spolku 194 000, ovšem aktivně cvičících členů bylo pouhých 35000). Z těchto údajů můžeme soudit, že mnozí členové nevstupovali do spolku výhradně kvůli tělovýchovným aktivitám. Samotné členství mohlo být jakousi

společenskou prestiží. Mnozí členové spolku tedy pouze vyjadřovali sounáležitost s českým národním životem a tělesná cvičení nebyla hlavním cílem. S nastupující sociální diferenciací a rozšiřováním politického spektra, kladl spolek Sokol velký důraz na svůj nadstranický charakter a organizaci. Vrcholní představitelé odmítali zapojení spolku do některých politických proudů. Obávali se možného rozkolu ve spolku způsobený politickými boji. Zároveň se však sokolové zcela nezříkali vlivu na politickém a hospodářském životě v českých zemích. Někteří představitelé přímo vybízeli členy, aby se jako jednotlivci účastnili na politických jednáních či zastupovali úřady v okresních ústavech aj.²⁶

Po vypuknutí světového konfliktu někteří členové jednoty předpovídali špatnou situaci, do které se spolek může dostat. Velmi dobré vztahy se Srbskem či Ruskem, ani přízeň Tomáše G. Masaryka vůči spolku nevrhali na jeho činnost dobré světlo. Spolek se všemožně snažil ukázat loajálnost vůči Rakousku-Uhersku a zabránit tak možnému zrušení jejich činnosti. Nabízeli své prostory sokoloven pro účely války, např. zde byly zřizovány nemocnice. Ovšem nutno říci, že pomoc spolku se orientovala pouze na oblast charitativní.

V listopadu roku 1915 byla oficiálně Česká obec sokolská rozpuštěna. Ovšem existence žup a jednot byla zachována, jelikož de iure se jednalo o samostatné spolky s vlastními stanovami. Jejich činnost však byla velmi omezena. Ani zrušením ČOS však aktivita členů nepřestala, byla vyvíjena činnost, která dopomáhala k vytvoření odbojových organizací uvnitř státu i v zahraničí. Starosta ČOS Josef Scheiner patřil k zakládajícím členům domácí odbojové organizace *Mafie* a z prostředků ČOS poskytl finanční příspěvek na Masarykovo působení v zahraničním odboji. Společně s Karlem Kramářem byl vězněn a vyšetřován, ovšem krátce poté byl propuštěn. Nezanedbatelnou

²⁶ WAIC, Marek: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha. 2004, s. 222.

podporu českého úsilí vyvíjeli sokolové ze Spojených států amerických. Mnoho českých krajanů se zapojilo do iniciativy a podpory Masarykova odboje. Řada členů Sokola vstupovala také do armád či legionářských jednotek a podpořila tak boje proti Ústředním mocnostem. V srpnu roku 1914 vznikla ve Francii česká vojenská skupina s názvem *Nazdar*, která byla zařazena do francouzské armády. Na vzniku skupiny se významně podíleli členové pařížského spolku Sokol. Sokolové propůjčili legiím nevídanou ideu disciplíny, založenou na plné dobrovolnosti, což legionáři stejně jako sokolové demonstrovali vzájemným tykáním a oslovováním „bratře“.²⁷

Díky své odbojové činnosti bylo vedení Sokola připraveno na vyhlášení samostatné republiky. Již v září 1918 se uskutečnila důvěrná porada starostů pražských jednot, na které se hovořilo o možném převratu a jejich účasti na této události. Dne 28. října 1918 se sešlo vedení ČOS a rozhodlo ustanovit Ústředí sokolské stráže pod vedením náčelníka ČOS Jindřicha Vaníčka. Téhož dne se však ještě sešli zástupci ČOS s představiteli Dělnické tělovýchovné jednoty a bylo dohodnuto vytvoření **Národní stráže**.²⁸ Tato Národní stráž měla po dobu konsolidace republiky zastávat úlohu československé policie a vypomoci v těžkých situacích při utváření státu a zamezit možnému chaosu či rabování. Pomáhali střežit důležité objekty (průmyslové oblasti, železnice, zbrojnice). Národní stráž nebyla ustanovena pouze v Praze, ale díky pevné organizaci spolku Sokol byly tyto stráže utvořeny na celém území nového státu. Jednotkám se podařilo zajistit více či méně hladký průběh vzniku republiky. Jelikož se na našem území stále nacházeli ozbrojení vojáci rakouské a německé armády, bylo nutné je odzbrojit.

²⁷ WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha, 2016, s. 8.

²⁸ KÖSSL, Jiří – ŠTUMBAUER, Jan – WAIC, Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha, 1998, s. 125.

Národní strážce byly střídány nově se formujícími jednotkami vojska a policie, ovšem ani na přelomu let 1918-1919 nebyla situace v Československu stabilizována, a to v oblastech Těšínska i na Slovensku. Vedení ČOS začalo budovat tzv. **Pluky stráže svobody**, menší, polovojenské útvary složené ze sokolských dobrovolníků. Tyto pluky se zúčastnily bojů proti Maďarské republice rad v roce 1919.²⁹ Zásluhy spolku Sokol o budování republiky byly vskutku obrovské a sokolové si tak svou činností trvale vysloužili úctu a prestiž u české společnosti. Do samostatného Československa vstoupili sokolové s pověstí bojovníků za národní věc.

3.3 MEZIVÁLEČNÁ SITUACE V ČSR A SPOLEK SOKOL

Po uklidnění situace v Československu se spolek Sokol snažil plně obnovit svou činnost a i nadále se věnovat tělovýchově a každodennímu společenskému životu. Spousta jednotlivých sokolských jednot investovala finance do stavby místní sokolovny, která se v mnohých městech stávala střediskem společenského života daného města či obce. Kromě prostorných tělocvičen nechyběly vedle sokolen také hospoda a sál, které sloužily divadelnímu odboru Sokola. Hrála se divadelní představení, promítaly se filmy, pořádaly se taneční zábavy. V důsledku velké popularity spolku mezi obyvateli ČSR opět stoupl počet členů vstupujících do Sokola. Počet sokolů se více jak zdvojnásobil (z celkového počtu mužských i ženských členů 194 000 v roce 1913, se počet všech sokolů v roce 1920 zvýšil na 562 000).³⁰ Takový nárůst počtu členů můžeme přikládat zvýšené vlně vlastenectví a nadšení z nově vzniklého státu. Roku 1920 byl uspořádán **VII. Všesokolský slet**, který měl oživit

²⁹ KÖSSL, Jiří – ŠTUMBAUER, Jan – WAIC, Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha, 1998, s. 126.

³⁰ WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha, 2016, s. 25.

sokolské hnutí a ukázat sílu nově vzniklého národa v Evropě. V hlavních dnech sletu cvičilo na Letné na 70 000 cvičenců. Závěrečného průvodu se poprvé zúčastnily také ženy.

Zvýšený zájem a popularita sokolského hnutí mohla katapultovat spolek do politické sféry, k tomu však nedošlo. Přímý politický vliv obec sokolská nezískala, ovšem nezůstala zcela bez politické podpory. Svých zájmů často spolek dosahoval prostřednictvím mnoha členů Sokola, kteří působili ve vedení politických stran či ve vysokých byrokratických funkcích. Navíc patřili někteří činovníci obce sokolské do tzv. *hradní skupiny*. Jednalo se o poradce prezidenta T. G. Masaryka. Masaryk velmi uznával důležitý podíl Sokola na budování Československa: „*Každý pravý a opravdu uvědomělý Sokol bude strážcem, politickým a sociálním pracovníkem naší republiky, naší demokracie.*“³¹ Tomáš G. Masaryk a taktéž i Edvard Beneš vysoce oceňovali spolek pro rozvoj tělesné zdatnosti. Přijali za své sokolské myšlenky a propagovali je ve prospěch demokratického státu. Mezi dalšími čelními politiky můžeme najít i další sokoly, předsedu vlády Františka Udržala, Rudolfa Berana, Milana Hodžu, Karla Kramáře či Antonína Švehlu. Sokolové tedy nebyli zcela bez vlivu, přesto však na politické scéně i nadále sokolové působili spíše z morálních pozic jako nadstranická korporace. Pokud však hovoříme o nadstranickosti Sokola, je třeba podotknout, že i jejich prohlášení nadstranickosti mělo své limity. Již od svého vzniku v Sokolu existovaly silné protiněmecké tendence, které se později více soustředily na protiklerikální postoj. Také v jednotách můžeme pozorovat otevřené nepřátelství proti některým politickým proudům v tehdejší Československu. Tudíž tvrdit o Sokolu, že se jednalo o čistě nadstranické hnutí, není možné.

³¹ [citace]: JANOTA, Miloš: *Sokolství T. G. Masaryka a E. Beneše*. In: *Sokol jeho vznik, vývoj a význam*. Praha, 1998, s. 19.

Roku 1924 představitelé ČOS na svém VII. valném sjezdu vymezili politický a ideový profil sokolské organizace:

- 1.) Sokol a občan: Sokolstvo bude nadále usilovně pracovat na vybudování a upevnění Československé republiky v duchu stěžejních zásad sokolských (programu národního, zásady pokroku, demokratismu a sociální spravedlnosti). Zásluhy Sokolstva o vznik republiky i početnost sokolské organizace opravňují nárok spolku, aby každá vláda uznávala jeho práci. Zásadně nepřijatelné jsou programy politických stran, příčící se uvedeným zásadám (program strany komunistické a lidové).
- 2.) Sokolstvo a národ: Myšlenka národní je základní myšlenkou sokolskou. Sokolská láska k národu nesmí vést k zaslepenému zbožňování vlastního národa na úkor národů jiných.
- 3.) Sokolstvo a socialismus: Nezavíráme oči před skutečností, jakož jsou zápasy skupin i tříd, které je možno nazvat třídním bojem. Příčíme se, aby boj tento byl mírněn, avšak prostředky zákonnými a čestnými.
- 4.) Sokol a náboženství: Uznávajíc svobodu svědomí i víry zdůrazňujeme povinnost každého člena, aby pracoval k uskutečňování ideálů pravdy, lásky a mravnosti a podle svého přesvědčení, k němuž dospěl, snažil se upravit svůj vlastní vztah k církvi.
- 5.) Sokol a klerikalismus: Klerikalismus zneužívá zásad a citů náboženských k účelům nenáboženským. Proti katolickému klerikalismu Sokolstvo bude i nadále pracovat. V jednotách sokolských nebudou trpěti ti, kdo snahám klerikálním dobrovolně a vědomě slouží.³²

³² WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha, 2016, s. 31-32.

Sjezd potvrdil věrnost Sokola parlamentní demokracii. Nekompromisní postoj zaujali ke komunismu, politickému katolicismu a později také k fašismu, který se na politické scéně objevil později.³³ Znovu se aktualizovala potřeba sokolské pomoci při obraně republiky. Zesílení snah sudetoněmeckých fašistických stran, vzestup autoritativních režimů ve většině sousedních zemí a především vítězství nacistů v Německu, zhoršovalo zahraničně politické postavení Československa. Představitelé republiky začali připravovat její obranu, jejíž součástí byl i branný systém struktur domobrany. Do tohoto branného systému byly zapojeny státotvorné spolky, mezi nimiž spolek Sokol dominoval. Roku 1933 byl založen tzv. **Výbor brannosti lidu**, kde se sešli zástupci Sokola, Orla, Svazu DTJ a České obce legionářské. Úkolem výboru bylo organizovat případné pomocné akce obrany, jakou je protiletadlová nebo protiplynová obrana, pomoc při evakuacích či hlídání objektů.³⁴ Již v roce 1938 byli sokolové připraveni znovu bránit republiku i za cenu nejvyšší.

3.4 OBDOBÍ NACISTICKÉ OKUPACE A POVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA

Období nacistické okupace a následné vytvoření Protektorátu Čech a Moravy byla tragická událost také pro působení spolku Sokol na našem území. Význam spolku a jeho zásluh na národním životě v ČSR byl znám samozřejmě i protektorátní vládě, tudíž od prvopočátku byl spolek podezírán z ilegální činnosti a brzy bylo oficiální působení Sokola zakázáno. Mnoho členů spolku bylo zatčeno, či zavražděno v koncentračních táborech. Přesto vliv a význam spolku Sokol v odbojové činnosti proti nacistické okupaci je opět nepopíratelná.

³³ WAIC, Marek: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha, 2004, s. 226.

³⁴ WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha, 2016, s. 51.

Mnichovský diktát podobně jako ochromil celé Československo, tak byl přijat velmi negativně i v řadách spolku Sokol. K boji odhodlaná a dobře připravená československá armáda, podobně jako branné jednotky, byly na základě osudné mnichovské dohody přinuceny kapitulovat a bez boje vydat pohraniční oblasti státu nepříteli. I přesto, že činnost sokolského hnutí nebyla v počátcích okupace zakázána, příslušníkům Sokola bylo jasno, že dočasná existence není trvalá. Od prvních dnů po okupaci považovali nacisté české tělovýchovné organizace v čele se Sokolem za nepřátele říše. Dne 12. dubna 1941 K. H. Frank v zastoupení říšského protektora nařídil předsedovi protektorátní vlády generálu Eliášovi, aby zastavil činnost Sokola:

"Od počátku války bylo možno pozorovati, že ve spolku Sokol a jeho složkách nabývají stále více vrchu ony živly, které zamýšlejí přenést odpor k říši do všech oborů. Mezi osobami, které byly zatčeny při likvidaci jednotlivých skupin odporu, nachází se značný počet vedoucích činovníků Sokola. Sokolská vystoupení jeví zcela jednoznačně nepřátelský postoj vůči Německu. U příležitosti jugoslávské krise došlo v celé řadě sokoloven k živým projevům sympatií vůči novým vládcům Jugoslaviie a jugoslávskému Sokolu, s nímž trvají stále ještě tajné styky. Podobné ilegální spoje byly zjištěny též se Sokolem v Paříži. Další činnost tohoto svazu není proto nadále snesitelná, neboť odporuje zájmům Říše. Ačkoliv jsou dány dostatečné důvody pro rozpuštění svazu i jeho členských spolků, nehodlám rozpuštění provést. Žádám však, abyste nařídil, aby s okamžitou platností až na další byla zastavena činnost svazu, žup i jednot, jakož i event. připojených spolků. Mimoto dejte rozkaz spolkovým úřadům, aby zakázaly tvoření nových náhradních organizací. Nebudiž trpěn hromadný přestup členů Sokola nebo přijímání větších skupin členů do jiných organizací. Spolky, které by jednaly proti tomuto nařízení, bud'tež rozpuštěny. Protektorátní úřady zajistí spolkový majetek, který

*budiž sepsán pro každý spolek zvlášť Tajemnické úřady a zejména spolkový dům v Praze budtež zavřeny."*³⁵

V říjnových dnech roku 1941 vrcholila tragédie Sokola. Výnosem říšského protektora byla ČOS 8. října definitivně rozpuštěna a majetek jednoty úředně zabaven. Okupační aparát zahájil v noci ze dne 7. na 8. října 1941 tzv. „**Akci Sokol**“. Podle předem připravených seznamů byli zatýkáni funkcionáři ČOS z předsednictva, náčelnictva mužů a vzdělavatelského sboru. Na celém území protektorátu byli také zatýkáni župní náčelníci. Celkem bylo zatčeno téměř 1 500 sokolů, z nichž drtivá většina nastoupila cestu přes Terezín přímo do koncentračního tábora v Osvětimi.³⁶ Tento čin směřoval k rozdělení sokolské jednoty či případného odboje, a narušil organizaci Sokola v jeho nejdůležitějších strukturách vrchního velení. Ovšem zcela zničit sokolský odpor se protektorátní vládě nepodařilo a sokolové se i nadále zapojovali do odbojové činnosti s cílem porazit nacistické Německo.

Sokolové se zapojili do mnoha odbojových organizací (**PVVZ – Petiční výbor Věrní zůstaneme, ON - Obrana národa, PÚ – Politické ústředí, ZNV – Zemský národní výbor**). Kromě toho také vytvořili vlastní odbojovou organizaci **Obec sokolská v odboji (OSVO)** či také organizaci Jindra, dlouho považována za synonymum seskupení OSVO. Organizace **JINDRA** byla pojmenována podle významného sokolského představitele Jindřicha Vaníčka.³⁷ Úkolem organizace bylo např. budování cest pro ilegální přechody, byly navazovány kontakty s dalšími odbojovými organizacemi. Byly rozpracovány směrnice pro existenci Sokola v protektorátních poměrech. Zdvojilo se vedení v případě zatčení vedoucích představitelů. Stěžejním úkolem, na kterém se JINDRA podílela jako reprezentantka sokolského

³⁵ [citace]: FIKAR, Alois: *Stručné dějiny Sokolstva 1912-1948*. Praha, 1948, s. 122.

³⁶ UHLÍŘ, Jan: *Sokol za protektorátu*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ústav českých dějin, 2005, s. 139.

³⁷ Tamtéž, s. 65.

hnutí, bylo zajistit technické zázemí pro skupinu parašutistů, pověřenou provedením atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Akce proti Heydrichovi, připravená v Londýně, by byla bez podpory domácích odbojových organizací prakticky neproveditelná. Je zřejmé, že exilová vláda počítala s ČOS jako významnou složkou domácího odboje. Ovšem její činnost byla citelně omezena událostmi související s atentátem a terorem, který po něm následoval.³⁸

Sokolská odbojová činnost byla velmi ochromena událostmi bezprostředně po atentátu na Heydricha v roce 1942. Pronásledování prakticky znemožnilo organizovanou odbojovou činnost. V lepším případě byla rezistence pouze paralyzována. Přes všechny události se sokolské hnutí vzchopilo a sehrálo významnou úlohu zejména při osvobození republiky. V květnu roku 1945 při celonárodním povstání českého lidu měl Sokol velké zastoupení, jeho příslušníci se podíleli v bojích na pražských barikádách. Velmi významnou součástí protinacistického odporu Sokola byla účast jeho členů v zahraničních armádách. Celkové ztráty ČOS byly zpracovány na základě odpovědí ze 77,71% sokolských jednot Čech, Moravy a Slezska. V letech 1939 - 1945 bylo vězněno 11 611 členů ČOS, z toho bylo popraveno 1 212. Jiným způsobem zemřelo dalších 2 176. Podle statistiky, sestavené v prosinci 1945, padlo v českém povstání 654 sokolů, raněno bylo dalších 164. Údaje však tedy nebyly kompletní, takže počet popravených či zraněných se může pohybovat ve vyšších číslech.³⁹

Spolkový život, který byl v letech nacistické okupace zničen či na dlouhou dobu ochromen, zažíval v letech po skončení 2. světové války obrodu a výhled na lepší budoucnost. Byla obnovena činnost řady společenských hnutí a mezi nimi také Tělovýchovná jednota Sokol (9. května 1945), která podobně jako v předchozích letech

³⁸ VOLKOVÁ, Květoslava: *Sokolové v odboji 1941-1942*. In: Sokol jeho vznik, vývoj a význam. Praha, 1997, s. 31.

³⁹ UHLÍŘ, Jan: *Sokol za protektorátu*: Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ústav českých dějin, 2005, s. 248.

jasně dominovala mezi spolky, a to zejména svojí členskou základnou. Do spolku se znovu hlásily davy sokolů vedeny nadšením z osvobození a nadějí na znovuvytvoření demokratické společnosti.

V prvních letech po skončení války bylo často diskutováno na velké téma týkající se možného sjednocení a splynutí všech tělovýchovných organizací pod jednu organizaci. Toto téma bylo probíráno taktéž ve 30. letech, ovšem je nutno říci, že se neseťkalo s nadšením, a to zejména díky již tradičním rivalům, spolku Sokol a Orel. Tyto myšlenky byly však obnoveny a staly se zásadním tématem pro jednoty věnující se tělovýchově. Byly prosazovány dva koncepty sjednocení spolků. První myšlenka spočívala v naprostém splynutí sportovních spolků v jeden celek. Další koncept počítal pouze s vytvořením celonárodní zastřešující organizace, jež by naopak umožnila další fungování jednotlivých spolků, které by si nadále podržely svou suverenitu. Velkou úlohu v tomto rozhodovacím procesu měla však komunistická strana, jejímž cílem bylo ovládnutí všech složek společnosti. Na výchově národa měl také velký vliv sport, který se měl stát jedním z nástrojů k vybudování socialistické společnosti. Splynutí spolků bylo podporováno komunisty pouze za účelem budoucího ovládnutí celé tělovýchovné struktury.

V listopadu roku 1946 byl ustanoven **Československý tělovýchovný svaz**. Do tohoto zastřešujícího svazu založeného na federalistickém uspořádání spolků, postupně vstoupily nejvýznamnější tělovýchovné organizace (Sokol, Orel, DTJ...). Vedoucí úlohu v tomto svazu měla Česká obec sokolská.

Únor 1948, který přinesl definitivní převzetí moci ve státě Komunistickou stranou Československa, představuje mezník nejen v domácích politických dějinách, ale také změny v tělovýchovných spolcích. Již 27. února 1948 rozhodlo předsednictvo

akčního výboru Národní fronty, že jedinou povolenou tělovýchovnou organizací v Československu bude Sokol. Do něj měly být sloučeny všechny ostatní tělovýchovné spolky.⁴⁰

Personální čistky i vykonstruované procesy samozřejmě zasáhly také jednotu Sokol. Postupně docházelo k nespokojenosti členů s vedoucí úlohou strany a ubývala členská základna. V listopadu 1952 rozhodla vláda o ustanovení *Státního výboru pro tělesnou výchovu a sport*, kterému byla činnost spolku podřízena. Tudíž tedy v podstatě zanikla svébytná Československá obec sokolská a pojmenování Sokol bylo ponecháno pouze jako označení venkovských tělovýchovných organizací. Roku 1956 byl ustanoven jednotný a centrálně řízený **Československý svaz tělesné výchovy**, jenž byl pověřen organizací veškeré domácí tělesné výchovy a sportu, a to až do roku 1990, kdy byl spolek Sokol znovu obnoven.

⁴⁰ BERANOVÁ, Jitka - WAIC, Marek: *Kulturně výchovná činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha, 1998, s. 30-31.

4 SOKOL UHERSKÝ BROD V LETECH 1891-1918

4.1 NÁSTIN DĚJIN UHERSKÉHO BRODU

Uherský Brod, jedno z nejstarších sídelních míst jihovýchodní Moravy, se nachází v příhraniční oblasti moravsko-slovenského pomezí, v podhůří nejvyšší hory Bílých Karpat, Velké Javořiny. Počátky historického osídlení Uherského Brodu sahají do 10. – 12. století. Významným mezníkem v historii Uherského Brodu je 29. říjen 1272, kdy český král Přemysl Otakar II. povýšil Uherský Brod na město královské a udělil mu tzv. hlubčické právo (soubor právních nařízení vycházející z Magdeburského práva) a právo nuceného skladu. Jako hraniční oblast provázela Uherský Brod pohnutá historie častých nepřátelských nájezdů, krutých válek, morových ran a střídavých období hospodářských vzestupů a pádů. Těžké chvíle prožívalo město také v období husitských válek, kdy se stalo průchodištěm husitských vojsk. Základní složkou městského obyvatelstva v Brodě byli obchodníci a řemeslníci. Značný význam ve městě získala církev Jednota bratrská, z jejíchž řad pocházel i zdejší rodák, pozdější významný pedagog a teolog *Jan Amos Komenský* (1592–1670).⁴¹

Ve druhé polovině 19. století se začíná rozvíjet průmyslová výroba a Uherský Brod se stává sídlem okresního hejtmánství. Roku 1862 se uherskobrodský velkostatek stává majetkem Albrechta hraběte z Kounic a po jeho smrti pak majetek přebírá jeho bratr JUDr. Václav hrabě z Kounic, známý jako český politik, národní mecenáš a zakladatel Kaunicových studentských kolejí v Brně. V letech 1883–1888 byla do Uherského Brodu přivedena železniční dráha, která oživila jeho význam jako

⁴¹ *HISTORIE MĚSTA*. In:http://www.ub.cz/public/docs/Odbory/MIC/Propagacni_materialy/Historie_CJ.pdf [cit. 20. 10. 2017].

tranzitního města. V této době dochází k průlomům moci německého úřednictva a židovského kupeckého patriciátu. Starostou města se stává městský lékárník Matěj Pecháček (1860-1870). Vedle hospodářského významu mělo jeho starostování význam i pro posílení českého národnostního citění. Během jeho působení byla založena Občanská beseda, a byla také zřízena Občanská záložna.⁴² Je tak otevřena možnost taktéž spolkovému životu, který se rozvíjí rovněž v Uherském Brodě. Byl založen spolek Katolicko-politické jednoty (předchůdce Orla), střelecký spolek, spolek hasičský či veteránský. Významem však žádný z uvedených spolků nedosáhl takového významu jako tělocvičný spolek Sokol, který byl v Uherském Brodě založen roku 1891 a stal se nejdůležitějším a podstatným prvkem tvorby společenského života uherskobrodské společnosti.

4.2 ZALOŽENÍ SPOLKU SOKOL V UHERSKÉM BRODĚ

První tělocvičná jednota Sokol vznikla roku 1862 v Praze. Založení spolku v Uherském Brodě bylo zpožděno téměř o třicet let. Důvody tohoto opoždění můžeme spatřovat zejména v silném postavení německého vlivu v zastupitelstvu tohoto města. I přesto, že v letech 1860-1870 byl starostou Matěj Pecháček, který prosazoval české vlastenectví, brzy se do úřadu starosty opět dostal německý vliv. Tito úředníci samozřejmě veškeré snahy o vznik českého spolku potlačovali. Dalším možným důvodem proč jednota vznikla zde až později, je geografická vzdálenost od hlavního ohniska sokolského hnutí ve středních Čechách, nebo také významné postavení katolické víry v této oblasti. I přes počáteční peripetie však sokolská myšlenka dorazila také do Uherského Brodu, kde vytvořila nejsilnější spolek ovlivňující sportovní či

⁴² *Památník tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1910, s. 12-13.

kulturní život nejen samotného města Uherský Brod, ale také přilehlých okolních obcí na Uherskobrodsku. Řada tělocvičných jednot v okolí byla řízena spolkem v Uherském Brodě. Rozhodnutí, které vedlo k založení jednoty, bylo řešeno v lednu roku 1891. Prameny poukazují na 28 obyvatel Uherského Brodu a zároveň nositele sokolské myšlenky, kteří se rozhodli vytvořit ve městě spolek Sokol a rozšířit tak tělovýchovu i na území východního Slovácka. O založení spolku se nejvíce zasloužil Dr. Karel Večeřa (starosta jednoty), JUDr. Jan Kroupa (advokát z Uherského Hradiště) a také František Nejezchleba (učitel v Uherském Brodě).

*„Vyřízením slavného c. k. okresního hejtmánství v Uh. Brodě ze dne 5. března 1891 č. 2932 byla naše jednota zpravena, že vysoké toto c. k. místodržitelství proti utvoření tělocvičné jednoty Sokol v Uh. Brodě dle obsahu předložených stanov ničeho namítati nemá, jest proto naše jednota dle § 7 zákona o spolcích ze dne 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. oprávněna k činnosti.“*⁴³ Ustavující valná hromada, kterou byl založen spolek Sokol v Uherském Brodě, se konala 7. května 1891 v místnostech Občanské besedy. Schůze byla zahájena zejména vřelým přivítáním sokolských hostů z Uherského Hradiště, kteří pomáhali k vytvoření jednoty. Prvním starostou spolku se stal zakládající člen Dr. Karel Večeřa. Místostarostou byl zvolen Alfons Režný a náčelníkem jednoty František Nejezchleba. Dále byla projednávána volba osmi členů výboru, volba dvou náhradníků či volba členů jednoty do župního výboru na dobu dvou let. V červnu byla ustanovena mimořádná valná hromada, na níž byly ustanoveny poplatky jednotlivých členů spolku. Výše poplatku přispívajících členů byl určen na 3 zlaté ročně, přičemž poplatek zakládajících členů byl určen na 10 zlatých.⁴⁴

⁴³ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 8, inv. č. 75, *Pořizování sokolského kroje 1892.*

⁴⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 1, *Knihy protokolů 1891-1900.*

Členové spolku začali cvičit v místnosti v budově zvané Kasárna, kterou spolku propůjčila městská rada. Prvopočátky tělocvičné činnosti byly však velmi obtížné. Nově vzniklý spolek se potýkal s nedostatkem financí, nevhodným tělocvičným náradím a nevyřešenými prostory ke cvičení. Místnost určená městskou radou byla jednotě brzy po jejím vzniku odňata. V důsledku ztráty prostorů byla jednota donucena k nečinnosti. Počáteční stav členstva, který v roce 1891 činil 53 sokolů, se velmi výrazně snížil. Roku 1892 klesl počet na 16 členů a o rok později bylo v jednotě zapsáno pouze 5 členů.⁴⁵ Existence samotného spolku byla v těchto letech velmi ohrožena. Roku 1894 byl spolek pozván župou Komenského⁴⁶ k veřejnému cvičení v Holešově, ovšem pro velmi špatné poměry byli členové nuceni účast odmítnout. Možným řešením bylo zapůjčení tělocvičny místního reálného gymnázia, ovšem žádost spolku byla dvakrát zamítnuta. Tělocvična gymnázia však byla jednotě nakonec zapůjčena v srpnu roku 1894, tudíž mohla být činnost Sokola obnovena. Dlouhé období však téma tělocvičných prostor bude pro spolek rozhodující. Pro navyšující se členskou základnu, nejsou postupně prostory školní tělocvičny dostačující a je vyvíjena snaha, z počátku spíše jen myšlenka, o stavbu vlastní sokolovny. „Dne 28. února 1899 založil br. Lang fond pro zbudování tělocvičny, k čemuž věnoval 200 K.“⁴⁷ Přání vzniku vlastní sokolovny však bylo splněno až v roce 1931, kdy byla nová sokolovna v Uherském Brodě slavnostně otevřena.

Zakladatelská éra spolku Sokol v Uherském Brodě byla nejvíce spojena se jménem Karla Večeři, který se ovšem roku 1895 rozhodl uvolnit své místo starosty. Na

⁴⁵ *Památník tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1910, s. 50.

⁴⁶ **Župa Komenského**: byla ustanovena 7. srpna roku 1892. Původními jednotami, které patřily k této župě, byl Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Kyjov, Holešov, Napajedla a Kroměříž. Starostou župy byl zvolen Dr. František Vysloužil z Uh. Hradiště.

⁴⁷ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 1, *Knihy protokolů 1891-1900*.

jeho místo byl zvolen JUDr. Jan Renner,⁴⁸ jedna z nejvýznamnějších postav uherskobrodského politického života, který působil ve vedení spolku až do počátku 1. světové války. V době jeho působení spolek překonává těžká období z prvních let svého působení a dochází k rozšíření sokolské myšlenky v Uherském Brodě, růst členské základny a zvýšená aktivita spolku, který se začíná více zapojovat do veřejných cvičení či akcí pořádaných župním výborem. Svůj vliv spolek Sokol šířil také do okolních vesnic na Uherskobrodsku. Výlety, akcemi, cvičeními pozvedali kulturní život také na slováckých vesnicích, které byly zaměřeny na zemědělskou výrobu, tudíž společenský život byl zde na nízké úrovni. Sokol Uherský Brod připravoval v mnoha místech také vznik spolků na vesnicích (např. roku 1902 vzniká jednota Sokol ve Vlčnově...).

4.3 ÚČAST JEDNOTY SOKOL UHERSKÝ BROD NA VŠESOKOLSKÝCH SLETECH

Pro sokolské spolky byla vždy velmi důležitá účast na všesokolských sletech v Praze. Jednalo se o hromadná veřejná cvičení spolků ze všech koutů českých zemí, možnost pravidelného setkávání českého, ale také světového sokolstva. Význam těchto sletů však nespočíval pouze v průvodech, soutěžích či veřejném cvičení. Všesokolské slety se staly povzbuzením národního vědomí v pohnutých dobách našich dějin. Pohled

⁴⁸ **Jan Renner** se v roce 1895 stává v pořadí druhým starostou Sokola v Uherském Brodě a svou funkci zastává až do příchodu světové války, kdy v roce 1914 na funkci rezignuje. I jeho přičiněním se tato organizace podílela na rozkvětu národní otázky ve městě i v přilehlém okolí. Jako člen Moravské strany lidově-pokrokové (moravští Mladočeši) se aktivně účastnil v období před první světovou válkou několika volebních bojů o uherskobrodskou radnici. V říjnu 1918 byl postaven do čela Národního výboru Uherskobrodsko, který vyhlášoval ustavení Československé republiky. Roku 1919 byl zvolen starostou Uherského Brodu za Československou stranu národně demokratickou. Mandát starosty Uherského Brodu obhájil v roce 1924, avšak po jeho skončení v roce 1928 odešel natrvalo. Za mnoho let působení Jana Rennera v čele se město pozvedlo z poválečné bídy a nastoupilo k prvorepublikovému rozkvětu. Prováděla se výstavba rodinných domů, muzea, nádraží a byla provedena regulace řeky Olšavy.

na sevřené řady sokolských cvičenců, půvabná cvičení žen i dojmavá cvičení žactva měl značný psychologický účinek a utužoval pocit národního sebevědomí a hrdosti.⁴⁹ Význam a rozsah sletů se v průběhu dějin stále zvyšoval, a to až do roku 1948. Na tradici sletů bylo navázáno opět po pádu železné opony. Za první sokolský slet je považován slet, který se konal 18. června 1882 na Střeleckém ostrově v Praze. Byl uspořádán k 20. výročí založení spolku Sokol. Účastnilo se ho téměř 700 cvičenců a ke cvičení přihlíželo 3 420 diváků. Konal se průvod účastníků středem Prahy s Kmochovou kapelou. V průvodu pochodovalo téměř 1 600 krojovaných sokolů s 57 prapory, nadšeně pozdravovaných vlasteneckými Pražany. Od té doby se sokolské slety staly vyvrcholením sokolské soustavné činnosti.

První slet, kterého se zúčastnila také jednota Sokol Uherský Brod, byl IV. všesokolský slet. Spolek existoval již od roku 1891, ale III. sletu, který se konal roku 1895, se zúčastnil pouze jediný cvičící z řad Sokola UB.⁵⁰ Nízká téměř nulová účast byla dána poměry krátce po vzniku spolku v důsledku chybějící tělocvičny, v důsledku malé členské základny, a také díky malému zájmu cvičících. Jistou vzpruhou pro aktivitu spolku se stal **IV. všesokolský slet**, který se konal roku 1901. V této době dochází k šíření sokolské myšlenky. Stále větší počet obyvatel má zájem na zvyšování své zdatnosti a zároveň vyjádření svých postojů v národní otázce. Cvičištěm se stala opět Letenská pláň v Praze, která tomuto účelu sloužila až do roku 1920. Na cvičišti se vystřídal celkem 6 705 mužů a na 2 000 dorostenců.⁵¹ Z řad Sokola UB se tohoto sletu zúčastnilo 18 sokolů a 2 dorostenci.⁵² Původní návrh valné hromady hovoří pouze o vyslání šestičlenné skupiny. Nakonec však spolek našel finance na cestu pro více osob.

⁴⁹ WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha, 2013, s. 93.

⁵⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 1, *Knihy protokolů 1891-1900*.

⁵¹ KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety 1882 - 1948*. Praha, 1994, s. 12-14.

⁵² Obr. č. 2: *Cvičitelství sbor Sokol Uherský Brod 1902*. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 166, *Cvičitelství sbory žen a mužů 1897-1937*.

Bylo nutné, aby cvičenci před sletem vždy pilně trénovali, jak v domácí tělocvičně, taktéž v prostorách župy Komenského v Uherském Hradišti či na veřejných župních sletech.⁵³

V. všesokolský slet se uskutečnil roku 1907. Cvičilo a tančilo přes 10 tisíc mužů a žen z jednot celého světa. Mimo gymnastiku byly uspořádány i závody v plavání a řada doprovodných akcí. 2 300 sokolek předvedlo působivou skladbu s kužely, 117 sokolů uvedlo skladbu na koních a účastnili se i sletového průvodu. V triumfálním průvodu Prahou přešlo okolo 13 000 sokolů.⁵⁴ Sokol UB vyslal 21 sokolů v kroji a poprvé se zúčastnilo také 16 cvičenek, jelikož roku 1904 byl ustanoven ženský odbor Sokola v Uherském Brodě. Cvičitelé z Uherského Brodu předvedli prostná cvičení, závody a ženy se zaměřily na tanec a cvičení s kuželi.⁵⁵

VI. všesokolský slet byl uspořádán roku 1912. Během světové války byly slety přerušeny a první poválečný slet se konal až v roce 1920. Tento VI. slet je také označován jako první slet Svazu Slovanského sokolstva.⁵⁶ Samotnému sletu předcházela velká propagace celé akce. V českých zemích i v zahraničí veřejnost informovaly sletové plakáty, mezi jejichž autory patřil také Alfons Mucha. Pro velký počet účastníků i diváků také ze zahraničí, bylo nutno rozšířit tribuny a také zajistit ubytování v hotelích i po soukromých bytech v Praze a okolí. Sletu se zúčastnilo na 33 000 cvičenců a téměř 300 000 diváků. Průvodem Prahou prošlo kolem 17 000

⁵³ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 2, *Knihy protokolů 1900-1909*.

⁵⁴ KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety 1882 - 1948*. Praha, 1994, s. 15.

⁵⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 2, *Knihy protokolů 1900-1909*.

⁵⁶ **Svaz Slovanského bratrstva:** Jednalo se o mezinárodní hnutí sdružující sokolské jednoty z různých zemí, které bylo založeno v roce 1908 ustavující schůzí výboru ve Vídni za účasti delegátů z Čech, Slovinska, Srbska a Chorvatska. V čele svazu byla zprvu Česká obec sokolská a prvním starostou dr. Josef Scheiner. Do tohoto svazu řadíme sokolské jednoty Rakouska-Uherska (české země, Chorvatsko, Srbsko, Polsko, Slovinsko, Bosna). Činnost této organizace, která se přikláněla k myšlence panslavismu, byla pozastavena v roce 1914 v souvislosti s vypuknutím první světové války. Znovu začal Svaz slovanského sokolstva působit až v roce 1926.

sokolů (také ze zahraničí).⁵⁷ V čele průvodu kráčel starosta ČOS Josef Scheiner.⁵⁸ Účast Sokola UB je podrobněji popsána v podacích protokolech. „*Do Prahy vyjelo se dne 27. června 1912 zvláštním vlakem z Uh. Hradiště severního nádraží. Bratři z Brodu jelo v kroji 37 a 31 členek a členů v občanském obleku. Průvodu v neděli dne 30. Června 1912 zúčastnilo se 35 bratrů v kroji s praporem (z toho 1 z Vlčnova). Vlčnovských chlapců ve slováckém kroji bylo s námi 9. Celkem cvičilo prostná cvičení 39 sester a bratrů. Bratři ubytováni byli na výstavišti ve strojovně a sestry v dívčí škole v Holešovicích. Výprava naše skončila čestně.*“⁵⁹ Tento všesokolský slet byl jako první podrobněji popsán. Informace o předchozích sletech byly velmi kusé a obsahovaly pouze počty cvičících vyslaných z Uherského Brodu.

4.4 ŽENSKÝ ODBOR SOKOLA

Spolková činnost zasáhla také ženskou společnost v Uherském Brodě. Úspěch spolkové činnosti byl spojen s touhou žen dostat se z uzavřeného prostředí svých rodin na veřejnost a účastnit se tak společenského dění. Dámské spolky však byly nejčastěji zaměřeny na vzdělávací či dobročinnou činnost, a to z toho důvodu, že vzdělání žen a dívek stále nedosahovalo stejné úrovně jako vzdělání mužů. Jedním z prvních ženských spolků v Uherském Brodě byl **Spolek paní a dívek českých Božena Němcová**. Tento spolek byl založen roku 1894 uherskobrodskou učitelkou Marií Stejskalovou. Spolek působil v oblasti vzdělávací, osvětové, kulturní, vlastenecké, dobročinné, národopisné ale také v oblasti ženských emancipačních snah. Nejvýznamnějším přínosem spolku je

⁵⁷ KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety 1882 - 1948*. Praha, 1994, s. 18.

⁵⁸ **Josef Scheiner:** Byl jedním z nejvýznamnějších představitelů Sokola, kteří z něj učinili významnou oporu českých kulturně-politických emancipačních snah. V roce 1905 vystřídal Jana Podlipného na postu starosty ČOS. Požadoval, aby sokolské jednoty nejen dominovaly spolkovému životu, ale také zároveň vrostly do každodennosti většiny Čechů, bez ohledu na jejich sociální postavení a náboženské vyznání. Josef Scheiner se stal také hlavním organizátorem sokolských sletů.

⁵⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 3, *Knihy protokolů 1910-1917*.

především založení spolkové knihovny a pořádání večerních kurzů ručního šití. Spolek byl velmi úspěšný, ovšem aktivitou jiných uherskobrodských organizací, odchodem řady členek ze spolku, neplacením členských příspěvků a změnou místností, začal pomalu stagnovat, až pravděpodobně v roce 1914 ukončil svoji činnost. Podobným spolkem byl také **Dámský dobročinný spolek Vlasta**.⁶⁰

Na přelomu 19. a 20. století dochází k zvyšování popularity sokolského spolku v Uherském Brodě. Již od založení spolku jsou ženy v Sokole vítány, ovšem jejich postavení není rovnoprávné. Ženy se spíše zapojují do činnosti spolku jako pomocnice při veřejných cvičení, divadelních představení či zábavách pořádaných muži. Při pravidelném cvičení se ženy ve spolku Sokol začínají scházet již na počátku roku 1904, ale usilují o ustanovené vlastního odboru spolku Sokol. Postoj mužských členů Sokola byl tolerantní. Sokolové vítali nárůst členské základny. Ustavující valná hromada ženského odboru Sokola se konala 27. listopadu 1904. Předsedkyní ženského odboru byla zvolena Anna Kožíková.⁶¹ Počáteční stav cvičících byl velmi příhodný (36 členek), ovšem i ženský odbor⁶² byl stížen ztrátou tělocvičny, tudíž v letech 1905-1908 členská základna klesla na pouhé 3 cvičitelky. Podobně jako celý spolek, byl tedy i ženský odbor na kraji existence.⁶³

Po překonání krize spolku a získání tělocvičny reálného gymnázia se zbývající cvičitelky obrátily na dámské obyvatele Uherského Brodu a snažily se je získat pro vstup do spolku Sokol. „*Pozorujice rozvoj tělocvičné jednoty Sokol v Uh. Brodě, shledáváme, že mnohá paní a dívka není dosud v ženském odboru Sokola. A přece má*

⁶⁰ ZEMANOVÁ, Veronika: *Marie Stejskalová, život a dílo ženy na přelomu 19. a 20. století*. Brno, 2013, s. 39-40.

⁶¹ **Anna Kožíková**: matka českého spisovatele Františka Kožíka (prozaik, autor životopisných románů z uměleckého prostředí, dramatik, básník, autor prací pro děti a rozhlasových her).

⁶² Obr. č. 3: *Cvičitelský ženský sbor 1910*. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 166, *Cvičitelské sbory žen a mužů 1897-1937*.

⁶³ *Památník tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1910, s. 52.

každá uvědomělá česká žena stát se členkou a horlivou podporovatelkou myšlenky sokolské. Mnohá inteligentní paní a dívka není v řadách našich, poněvadž myslí-li na Sokol představuje si, že musí být členkou – cvičící. V tom je na omylu. Vítána je nám každá pracovnice, ať již cvičící neb přispívající, neb těch nám je třeba, které mají dobou vůli pracovat ku rozšíření vznešené myšlenky sokolské.“⁶⁴

Pomoc při získání žen do Sokola se zapojil také starosta spolku Jan Renner, a náčelník Sokola František Kožík st. Takto vyzivali dámskou společnost ke vstupu do Sokola: *„Zajisté není třeba Vám vysvětlovati, že myšlenka sokolská znamená tělesné i mravní vychování celého národa československého, odchování jeho k síle statečnosti a ušlechtilosti. Při plnění tohoto úkolu nemůže celá polovice národa totiž paní a dívky české zůstatí pouhým obecnstvem, nýbrž musí rovněž střídavě vstoupiti cvičiště a po jistá léta se na něm tužiti. Některá by snad namítala, že nic nedovede a že se ostýchá. To však neprávem, neboť cvičenky dle vyspělosti jsou rozděleny v družstva, tak že začátečnice ve svém družstvu učí se počátkům, vyspělejší pak dle stupně své dovednosti rozděleny jsou ve družstva vyšší.“⁶⁵*

Činnost ženského odboru Sokola se kromě cvičení velmi zaměřovala, podobně jako většina ženských spolků, na vzdělávací aktivity a pořádání veřejných přednášek. Přednášky byly často směřovány k otázce postavení žen ve společnosti a získávání práv. Tyto přednášky získaly v průběhu působení ženského odboru Sokola velkou popularitu a byly navštěvovány velkým okruhem žen městské společnosti, a to nejen členky Sokola. Jedním z častých témat přednášek byla prezentace názorů významných politiků své doby na ženskou emancipaci. Často byly zveřejnovány názory T. G. Masaryka. Masaryk v moderních českých ženách viděl možnost zdvojení sil českého národa a

⁶⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 18, inv. č. 146, *Ženský odbor Sokola 1906-1937*.

⁶⁵ Tamtéž.

prosazení jeho myšlenek. Oceňoval také způsob českého ženského hnutí, který prosazoval sounáležitost s muži. Jen při opravdu odmítavém stanovisku některých mužů, sahaly české ženy k agresivní feministické taktice. Nerovnost mezi ženou a mužem podle Masaryka není pouhou přirozenou záležitostí, ale naopak záležitostí historickou.⁶⁶

V červnu roku 1909 pořádala jednota slavnost rozvinutí praporu a místní veřejné cvičení. Od svého vzniku roku 1891 dosud neměla jednota sokolský prapor. Velkou pomoc v tomto ohledu poskytl ženský odbor, který roku 1905 začal sbíráním financí na vytvoření spolkového praporu. Bylo vybráno 200 K. Prapor byl koupen za 180 K a členka spolku paní Rennerová k praporu vyšíla stuhu. V den slavnosti se na Horním náměstí u sochy Komenského shromáždilo celkem 66 sokolů v kroji, 22 dorostenců a dívky ve slováckých krojích. Poté paní Rennerová odevzdala jednotě prapor a krátkým proslovem vyslovila myšlenku, že je nutné, aby se ženy podílely na šíření sokolského hnutí a taktéž pracovaly na svém vzdělávání. Ženy také předvedly své cvičení, nejdříve se švihadly, kuželi či praporečky.⁶⁷

Význam ženského působení ve spolku Sokol bylo posíleno vypuknutím 1. světové války. Mnoho členů spolku bylo odvedeno na frontu, tudíž snaha o udržení spolku byla přenesena na ženské cvičitelky. Samotná ČOS se obrátila na ženské cvičitelky a dorostence, aby pomáhali udržovat spolek živým, a tak aby bylo možno na jejich činnost navázat po skončení války.

⁶⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 18, inv. č. 146, *Ženský odbor Sokola 1906-1937*.

⁶⁷ *Památník tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1910, s. 33.

4.5 SOKOL UHERSKÝ BROD BĚHEM OBDOBÍ 1. SVĚTOVÉ VÁLKY

Po vypuknutí 1. světové války v roce 1914 nebyla činnost spolku Sokol omezena, ovšem tato situace trvala pouze krátce. I přesto, že byla v roce 1915 zakázána činnost České obce sokolské, jednotlivé jednoty působící jako samostatné celky i nadále zachovávaly svou existenci. Podobně tomu bylo také v Uherském Brodě. Existence jednoty byla zachována, ovšem velkým úbytkem členů byla její aktivita silně omezena. I nadále však byly organizovány valné hromady, na kterých se však neprojednávaly veřejná cvičení a výlety, avšak byly často čteny listy polní pošty⁶⁸ od členů, kteří byli odvedeni na frontu. Odvedena byla také část vedoucích představitelů, tudíž organizace spolku byla velmi narušena. Vedení spolku na počátku opouští starosta Jan Renner a je nahrazen lékárníkem Miloslavem Součkem. Část členstva je podezřelá z protistátní činnosti a je jim zakázáno navštěvovat Sokol (František Nejezchleba, Jan Renner, profesor Ladislav Seitl, učitel Ferdinand Práger). Během války bylo pro válečné účely zmobilizováno celkem 104 členů spolku. Majetek spolku, a to zejména fond stavebního družstva sokolovny, kde byly postupně nasbírány peníze sbírkami na její výstavbu, byl převeden do Okresní záložny. Snahou členů bylo uchránění těchto financí, které byly dány k dispozici alespoň na podporu rodin padlých mužů ve válce, kteří byli členy Sokola. Sokolové během války založili také tzv. Fügnerův fond na podporu vojáků invalidů, kteří by se z války vrátili. „*Bratr Luža je toho názoru, aby se ve prospěch tohoto fondu konala sbírka. Tento návrh však padá a přijat návrh br. Dr. Neděle, aby při každé příležitosti se na tento fond, který se bude nazývati Fondem Fügnerovým pamatovalo a z různých přebytků, aby se na něj přispívalo.*“⁶⁹ K charitativní činnosti

⁶⁸ Obr. č. 4: *List Jindřicha Bradáče z italské fronty 1917*. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 47, inv. č. 310, *Listy polní pošty 1914-1919*.

⁶⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 4, *Knihy protokolů 1917-1921*.

vyzývala všechny tělocvičné jednoty přímo ČOS ještě před svým zánikem. Radili svým členům, aby pečovali o opuštěné rodiny, vypomáhali při polních pracích ve své obci i v sousední nebo zřizovali pomocné fondy pro rodiny vojáků.

Pokud to situace dovolovala, bylo nutné udržet tělocvičnou činnost. Velkou nadějí pro udržení sokolské tradice představovalo žactvo, dorost a především ženská základna Sokola. Byly to právě ženy, které nebyly přímo postihnuty válečnými útrapami, tudíž se mohly částečně účastnit na pokračování jednoty. Během tohoto období velmi stoupl význam žen a byly od této chvíle považovány za plnohodnotné členky spolku Sokol. Předsednictvo ČOS vydalo na počátku války speciální „Věstník sokolský“, který vyzýval členy k udržení činnosti, a to zejména ženské cvičitelky. *„Není příčiny, proč by se v ženských odborech necvičilo. Starejte se o pravidelnou činnost tělocvičnou, snažte se o udržení její za každou cenu. Udržujte cvičení žákyň a dorostu ženského jako v době míru, svolávejte schůze cvičitelského sboru, konejte pravidelně cvičitelské hodiny. Na mnoha místech bylo vedení ženského cvičení v rukou bratří, jichž tu dnes není. Nezbyvá vám, než abyste se samostatně ujalý vedení.“*⁷⁰

I přes veškerou snahu členů se aktivity spolku zúžili na minimum a dokonce se přestalo cvičit. Záznamy z doby války jsou tudíž velmi okrajové. Situace se alespoň částečně mění v roce 1917, kdy se někteří sokolové odvažují cvičit.

⁷⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 119, *Válečné přípisy 1914-1918.*

5 SPOLEK SOKOL UHERSKÝ BROD V LETECH 1918-1948

5.1 VYHLÁŠENÍ SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKA A ÚLOHA SPOLKU SOKOL

Podobně jako i v jiných českých městech, také v Uherském Brodě převládal na úřadech či v městské radě německý vliv, který ovlivňoval městské politické řízení. Silným aspektem v tomto městě tvořila také vrstva židovského obyvatelstva, která se však na stranu českého národa nestavěla a spíše upřednostňovala velkoněmeckou myšlenku. Postavení obyvatel prosazujících české národní smýšlení se během válečných let zhoršovalo a život uherskobrodských obyvatel byl kontrolován rakouskými úřady. Obrat ve velkoněmeckém smýšlení a cítění nastal v polovině roku 1918. Také do Uherského Brodu docházely informace o možném pádu již válkou vysíleného Rakouska-Uherska. Někteří vojáci vracející se z fronty podávali informace o demoralizaci rakouského vojska. V obyvatelích převládala nejistota, jakým směrem budou české země nadále směřovat.

Za této politické situace, kdy se předpokládal konec války, byla v květnu 1918 uspořádána schůze tzv. *tábor lidu* v Uherském Hradišti. Z Uherského Brodu byli na tuto schůzi vysláni zástupci tělovýchovné jednoty Sokol, a to zejména Jan Renner, František Seitl, Ferdinand Práger aj. Na schůzi pronesl řeč Dr. Isidor Zahradník, poslanec říšské rady, který se hlásil pro vznik samostatného českého státu a pád Rakouska-Uherska. Uherskobrodští sokolové jej po schůzi pozvali do Uherského Brodu, aby promluvil k obyvatelům města o domácí a zahraniční politické situaci. Na tuto výzvu tedy

politický spolek Státoprávní demokracie,⁷¹ v níž byla seskupena také řada sokolů z Uherského Brodu, zorganizovala podobnou schůzi. Ta proběhla 1. září 1918 v zahradě domu u Čížků v Uherském Brodě. Mezi pořadatele této akce patřil také starosta Sokola, lékárník Miloslav Souček. Mezi hlavní řečníky náležel Isidor Zahradník, a také JUDr. Seifert z Uherského Hradiště. Hovořili o neudržitelnosti Rakouska-Uherska, dále o odtržení českých zemí od Vídně a soběstačnosti českého národa, potažmo národa československého.⁷² Ihned další den bylo podáno o schůzi udání na c. k. okresní hejtmanství, ovšem v důsledku přibývajících podobných projevů revoluce, nebylo udání vyřízeno.

Zpráva o vyhlášení samostatného československého státu dorazila do Uherského Brodu dne 29. října a rychle se rozšířila. „*Železniční parostroje, které z Brna přijížděly dále ku Vlárskému průmysku, byly zelenými věnci a větvičkami a praporečky národních barev ozdobeny. Všechno obyvatelstvo, měšťané, úředníci, lidé na předměstí zprávu tuto s velikou radostí a hlubokým pohnutím uvítali.*“⁷³ Městskému úřadu v Brodě byla doručena zpráva o nutnosti zřízení Národního výboru. Mladí obyvatelé města v čele s dorostem zdejšího Sokola začali sundávat plechové rakouské dvojhlavé orly s česko-německými nápisy, které byly umístěny na budově staré radnice, kde sídlily c. k. státní úřady. V prvních dnech nové republiky se také udála kuriózní událost související s nutností vytisknutí plakátu ohlašující vznik republiky. Do tiskárny Kajetána Graffeho v Brodě byl poslán text vydání prvního zákona o zřízení ČSR, který bylo nutno vystavit

⁷¹ **Česká státoprávní demokracie** byla politická strana vytvořená 10. února 1918 sloučením 4 dosavadních stran: Mladočechů, Moravské lidově-pokrokové strany, Státoprávně pokrokové strany a části Pokrokové strany (realisté). Mezi hlavní představitele této strany patřili Karel Kramář, Alois Rašín, Přemysl Šámal (šéf Maffie) či Jaroslav Preiss. Roku 1919 byla strana přejmenována na Československou národní demokracii, protože státoprávní požadavek byl již naplněn vznikem Československa.

⁷² SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

⁷³ Tamtéž.

veřejnosti. Jelikož tiskař neměl dostatečně velký plakát, vzal ze skladiště odložený plakát se sokolským záhlavím. Tiskař začal z plakátu odřezávat sokolské záhlaví. Plakát se mu zdál příliš národní a slovanský. Do tiskárny přišel učitel Ferdinand Práger a doporučil záhlaví se sokolskou tematikou zachovat. Jeden otisk tohoto plakátu je umístěn v Muzeu J. A. K. v Uherském Brodě.

Vrcholní představitelé Sokola UB stáli také při zrodu místního Národního výboru. O rychlé utvoření Národního výboru se zasadil JUDr. Jan Renner a Ladislav Seitl. Ustavující schůze se konala 29. října a za přítomnosti starosty města Huberta Herolda bylo rozhodnuto o vytvoření Národního výboru. Jednání se účastnily tři politické strany (*Česká státoprávní demokracie, Katolická strana národní, Agrární strana*), které měly za úkol jmenovat pět zástupců do výboru. Z řad spolku Sokol byl vybrán Ferdinand Práger za stranu agrární; Jan Renner a Ladislav Seitl za stranu Státoprávní demokracie. Za předsedu Národního výboru byl zvolen JUDr. Jan Renner; místopředsedové: Hubert Herold, Jan Nesvadba; jednatelem byl zvolen Ladislav Seitl.⁷⁴ Na schůzi bylo také usneseno rozhodnutí o konání slavnostního průvodu na oslavu republiky, kterého se zúčastnili děti, studenti, učitelé, členové městské rady, hasiči a v neposlední řadě také členové brodského Sokola. Průvod směřoval k radnici, kde sokolský pěvecký sbor zazpíval písně „Kde domov můj“ a hymnu francouzské republiky. Během oslav byly také proneseny projevy představitelů města, mezi nimi i členové Sokola.

Krátce po vyhlášení republiky byla také svolána výborová schůze jednoty Sokol. *„Starosta br. lékárník Souček zahajuje schůzi. Supřímnoú radostí vítá všechny přítomné sestry a bratry, zvláště pak ty bratry, kteří se vrátili z vojny domů a dnes*

⁷⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

poprvé po dlouhé době zasedají opět v našem kruhu. Poukazuje na velký a šťastný převrat, kterým jsme dosáhli samostatnosti a osvobození od jha německého. Díky neúnavné práci našeho prezidenta T. G. Masaryka a udatnosti československých bratří, legionářů za hranicemi. Oni dobyli naši samostatnosti a na nás nyní spočívá zodpovědnost a povinnost, abychom v naší svobodné československé republice udrželi klid a pořádek, než-li vše přejde do svých pravidelných kolejí. Proto skládají se naděje v Sokola a záleží na bratrech cvičících, aby členstvo a dorost řádně organizovali v občanské strážce, které by pečovaly o klid v našem městě.“⁷⁵ Také v jednotě Sokol UB se sjednotili sokolové společně s hasiči a stali se členy Národní strážce, která měla na starost udržení pořádku ve městě a zajištění hladkého průběhu konstituování nového státu, taktéž i nových úřadů ve městě. Národní stráž byla přímo podřízena Národnímu výboru. Uherský Brod, který pod sebou soustřeďoval řadu okolních obcí na Slovácku, se stal centrem, kam mířily zástupy vesničanů k oslavám vzniku republiky. Bylo tedy nutné organizovat tyto slavnostní události. Tato občanská stráž také hlídala situaci na železniční stanici a kolejích procházející Uherským Brodem.

Situace na Uherskobrodsku se však v listopadu roku 1918 velmi vyhroutil a bylo nutné stále většího zapojení Národní strážce. V okolí Uherského Brodu a to zejména v přilehlých obcích či v obcích na Slovensku, docházelo stále častěji k výtržnostem, krádežím nebo útokům na židovské obyvatelstvo. Pro město Uherský Brod a jeho ochranu byla ustanovena vojenská jednotka. Na opakované výzvy o pomoc, které zasílali starostové obcí na Slovensku i v nejbližším okolí, bylo nutno vyslat tyto nepočetné skupinky vojáků do obcí postižených výtržnostmi. Uherský Brod tudíž zůstal bez ochrany. Brzy podobně jako v okolí vzrostl počet výtržností a zejména útoků na podniky židovského obyvatelstva ve městě. Prameny hovoří dokonce o zástupech

⁷⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 4, *Knihy protokolů 1917-1921*.

venkovských obyvatel, kteří mířili do Uherského Brodu s cílem rabovat obchody a získat nedostupné suroviny. Na pomoc byla znovu povolána Národní stráž, která pomáhala chránit obchody Židů.⁷⁶ Jak je možno vidět, členové Sokola se plně podíleli na konsolidaci moci ve státě, udržení pořádku a zavedení nových městských úřadů, a tím pomáhali zajistit fungování města Uherský Brod.

S upevňováním moci Československa je spojen konflikt o pohraničí mezi ČSR a Polskem o oblast Těšínska. V této oblasti vypukl ozbrojený konflikt, který si vyžádal účast čs. vojenských jednotek. K tomuto účelu byla roku 1919 vyhlášena povinná mobilizace obyvatel, kteří mohli být odvedeni a pomoci tak k upokojení situace. Do situace zasáhla také Česká obec sokolská, která apelovala na sokolskou povinnost služby vlasti provést mobilizaci také ve svých řadách. ČOS tak vyzvala veškeré své členstvo ve věku od 20-50 let, činné, přispívající i zakládající, aby se dostavili k odvodu v den určeného jednotlivými župami. V každé župě byla zřízena také tzv. „zprošťovací“ komise, která rozhodovala o schopnosti jednotlivců nastoupit k vojenské povinnosti. Odvodným místem pro župu Komenského bylo určeno Uherské Hradiště a Uherský Brod. V Uherském Brodě se sokolské odvody konaly dne 17. června v tělocvičně obecní a měšťanské školy. Z řad Sokola Uherský Brod byli k odvodu určeni čtyři členové a to, Haluza Tomáš, Mann Karel, Růžička Antonín, Šrámek František.⁷⁷

Také v oblasti Těšínska vznikla řada sokolských jednot, jejichž postavení však v této oblasti nebylo jednoduché. Mnoho již zavedených jednot, mezi nimi i Uherský Brod, nabízelo svou pomoc nově vzniklým spolkům v Těšínsku. Roku 1921 byla založena Těšínská župa se sídlem v Orlové. Jednou z jejich jednot byl také Sokol Louky

⁷⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

⁷⁷ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 18, inv. č. 144a, *Dobrovolné sokolské odvody 1919.*

nad Olzou, která se stala svěřenkyní jednoty Uherský Brod. Do Uherského Brodu přijeli také někteří představitelé jednoty Louka a pořádali veřejné přednášky, ve kterých referovali o neutěšené situaci na Těšínsku. V červenci roku 1921 oplácí přátelskou návštěvu i obyvatelé Uherského Brodu. Do Českého Těšína přijíždí 52 sokolů a přivážejí jako dar jednotě Louka nad Olzou 295 knih, které získali dobrovolnou sbírkou mezi členstvem Sokola UB.⁷⁸

5.2 MEZIVÁLEČNÁ LÉTA VE SPOLKU SOKOL

Po upevnění moci v novém státě došlo v červnu roku 1919 k prvním obecním volbám do zastupitelstva města Uherský Brod. Spolek Sokol získal v zastupitelstvu velkou podporu, jelikož starostou města byl zvolen JUDr. Jan Renner, jeden ze zakladatelů Sokola, který se během následujících let bude přičiňovat pro sokolskou věc, zejména při zisku pozemku pro stavbu místní sokolovny.

V souvislosti s nárůstem popularity sokolského hnutí ve dvacátých letech dochází také k zakládání sokolských spolků v okolních obcích na Uherskobrodsku. Jsou založeny sokolské pobočky v Újezdci, Bánově, Veletinách, Hradčovicích a Havřicích. Pomoc při zakládání spolků poskytuje samotný Sokol UB a dále se také stará o dříve vytvořené sousední spolky: ve Vlčnově, Nezdenicích, Korytné, Pašovicích a Prakšicích.⁷⁹ Zakládání spolků v okolí a důležitost mateřské jednoty dokládá např. ohlášení vzniku jednoty v Bánově roku 1922: „*Oznámení mateřské jednoty v Uherském Brodě, že založila pobočku v Bánově. Přijato bylo s povděkem na schůzi předsednictva 22 br. a rozhodnuto přijati Vás do svazku župního. Upozorňujeme Vás na usnesení*

⁷⁸ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 121, *Louka n. Olzou 1919-1939*.

⁷⁹ *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1992, s. 11.

ČOS, aby veškerý styk s úřady, župo, ČOS děl se výhradně prostřednictvím mateřské jednoty, která je za všechny Vaše činy bezpodmínečně zodpovědna.“⁸⁰

Zejména pro dvacátá a třicátá léta 20. století je pro spolek Sokol UB charakteristický nárůst členské základny a účast spolku na různých slavnostních událostech města. Sokolové nechybí u žádné významné slavnosti či pamětní události pro Uherský Brod. Při všech událostech se účastní slavnostních průvodů, vystupují se svým cvičením nebo také vystupuje pěvecký soubor spolku. Jednou z těchto významných událostí bylo odhalení pamětní desky rodného domu J. A. Komenského v srpnu roku 1920. V předvečer odhalení byl spolkem Sokol organizován koncert, který se konal v prostorách místní Občanské besedy. V den odhalení byl opět pořádán průvod, který vedli sokolové. Průvodu se dále účastnili studenti, ženy v lidovém kroji, legionáři a brodští úředníci. Desku a nápis vypracoval místní kamenický mistr Jaroslav Lužný. Den byl ukončen zábavou ve školní zahradě, kde sokolové vystoupili se svým veřejným cvičením.⁸¹

Další významnou událostí pro město bylo odhalení pamětní desky hraběte JUDr. Václava Kounice, který zemřel v Uherském Brodě roku 1913.⁸² Hrabě Kounic velmi rád pobýval v Uherském Brodě a byl velkým mecenášem zdejšího spolkového života a obdivovatel Sokola. Krátce před svou smrtí daroval spolku Sokol UB budovu tzv. *Baraníku*, pro potřeby vytvoření tělocvičny. Tělocvična zde však zřízena nikdy nebyla a budova byla prodána městu, které jej později propůjčilo Muzejní společnosti. Podnět ke slavnosti a výrobě pamětní desky podala Muzejní společnost a spolek Sokol. Odhalení desky roku 1923 předcházela slavnostní průvod, který vedli sokolové s prapory, dále se

⁸⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 120, *Pobočky Sokola v Uherském Brodě*.

⁸¹ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 4, *Kniha protokolů 1917-1921*.

⁸² Obr. č. 5 – Hrabě JUDr. Václav Kounic s manželkou Josefínou 1910. In: http://patrioti.ub.cz/?page_id=1138 [cit. 20.11.2014].

zúčastnili sokolové z Uherského Hradiště a Hluku, skauti, studenti, hasiči a představitelé města. Hlavní řeč pronesl starosta města Jan Renner, který byl osobním přítelem a důvěrníkem zesnulého hraběte. Vyzdvihl jeho význam pro město, jakož i pro spolek Sokol.⁸³

Významný den pro město i celé Uherskobrodsko nastal 27. června 1924, kdy městem projížděl první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk.⁸⁴ Cesta čs. prezidenta směřovala od Vsetína do Valašských Klobouk, odtud přes Bylnici do Bojkovic a poté do lázeňského města Luhačovice. V Luhačovicích přenocoval ve vile Bedřicha Smetany a na druhý den se vydal vlakem do Uherského Brodu. Jeho příjezd byl samozřejmě spojen s velkými oslavami a slavnostním přivítáním. Na nádraží byla zbudována slavobrána s nápisem: „*Vitá Vás město Komenského.*“ Pro město i celé okolí se jednalo o výjimečnou událost, i přesto, že prezident zde pobyl pouze malou chvíli. Před nádražím se shromáždil velký dav, který chtěl uvítat prezidenta. Na nástupišti pak byli připraveni političtí představitelé města, spolků Sokol a Orel, řada profesorů a studentů gymnázia. Masaryk byl uvítán starostou města Janem Rennerem.⁸⁵ Následně krátce promlouval k jednotlivcům a zastavil se také u představitelů jednoty Sokol, kterým vyjádřil úctu za jejich sokolskou práci. Sokolové však Masarykovi prezentovali neradostné poměry v jednotě, která doposud nevlastní sokolovnu a nemá dostatečného prostoru ke své činnosti. Prezident dle pramenů měl přislíbit intervenci v této věci. Rozhovor s Masarykem a jeho příslib sokolovny byl později využit členy Sokola, kteří se snažili získat potřebné finance na stavbu Sokolny v Brodě a dokonce se obrátili také

⁸³ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

⁸⁴ Obr. č. 6 – JUDr. Jan Renner s TGM při návštěvě UB 1924. In: http://patrioti.ub.cz/?page_id=1138 [cit. 20.11.2014].

⁸⁵ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

na prezidentskou kancelář.⁸⁶ Na konec slavnosti při odjezdu prezidenta vystoupilo Pěvecké sdružení sokolské. V roce 1921 bylo vytvořeno „Pěvecké sdružení sokolské“, které navázalo na tradici již zaniklého „Volného sdružení pěveckého“. Pěvecké sdružení sokolské působilo pod taktovkou sokola Bohuslava Bordovského, který spolupracoval s vynikajícím kyjovským sbormistrem Vilémem Zaoralem a dosáhl vysoké interpretační úrovně sboru, který vedl do roku 1931.

Roky 1931-1938 byly obdobím nejbohatší činnosti spolku Sokol UB od dob jeho vzniku. V této době se stal mecenášem sokolské práce Jaromír Janáček, majitel místního pivovaru, který svými finančními dotacemi účinně pomáhal. Práce Sokola se rozvíjela nejen v oblasti sportovní, ale také ve všech oblastech společenských činností. V oblasti sportovní se spolek věnoval šermu, cvičení na náradí, turistice, kuželkám, házené, lehké atletice, tenisu, fotbalu, hokeji a lyžování. Významnou aktivitou, kterou se Sokol v Brodě zabýval, byla dramatická činnost. Dramatický kroužek byl veden sokolem Vlastimilem Stojanem. Ve třicátých letech dochází k velkému rozvoji divadelního odboru a divadelní představení se konají každý měsíc a to již v prostorách nové sokolovny, slavnostně otevřené v roce 1931. Divadlo získalo velkou oblibu v celém okolí Uherského Brodu. Pro dětské obecní divadelní odbor pořádal také loutková představení, ve kterých výjimečně hrály malé děti.⁸⁷ Vzdělávací, zábavný a dramatický odbor Sokola zabezpečoval prakticky veškerou kulturní, osvětovou a zábavní činnost ve městě. Jednalo se o období největšího rozvoje sokolských veřejných cvičení, akademií, přednášek, koncertů, divadelních představení, tanečních zábav a oslav.⁸⁸

⁸⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 42, inv. č. 293, *Subvence, hypotéka, akce na získání výpůjček na stavbu Sokolovny 1930-1937*.

⁸⁷ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 30, inv. č. 193, *Dramatický odbor 1904-1938*.

⁸⁸ *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1992, s. 14.

5.3 ÚČAST JEDNOTY SOKOL UHERSKÝ BROD NA VŠESOKOLSKÝCH SLETECH

Tradice pořádání všesokolských sletů pokračovala také po 1. světové válce. Jejich popularita a rozsah se velmi zvýšil, a to zejména v důsledku rostoucího zájmu občanů o sokolské hnutí a hromadné přijímání nových členů. Členská základna spolku se více jak zdvojnásobila ve srovnání se situací předválečnou. V roce 1920 je evidováno okolo 562 000 sokolů, v roce 1937 počty narostli až k 818 000 členům.⁸⁹ Nárůst byl zaznamenán také v počtu jednot založených po vzniku Československa. Před válkou bylo na českém území celkem 1 277 jednot Sokola, po válce je jedná již o 2 629 tělovýchovných jednot. Situace před 2. světovou válkou se zastavila na počtu 3 337 sokolských spolků.⁹⁰

Prvním poválečným sletem se stal **VII. všesokolský slet**, který byl ustanoven na rok 1920. Rozhodnutí o konání sletu tak brzy po válce bylo velmi odvážné. Stát se potýkal s poválečnou situací, zejména nedostatkem potravin či obnovování řady měst, průmyslu či infrastruktury. Přes všechna úskalí byl VII. slet velmi úspěšný, na Letné cvičilo v průběhu sletu na 100 000 sokolů a hlavního průvodu Prahou se zúčastnilo téměř 48 tisíc sokolů. Na slet byl také vzdán hold prezidentu Masarykovi, za jeho přičinění vzniku ČSR. Sokolského sletu v roce 1920 se zúčastnilo 130 sokolských cvičenců vyslaných z Uherského Brodu.⁹¹

Roku 1926 se konal VIII. všesokolský slet a roku 1932 IX. slet. Ovšem o těchto sletech a účasti brodských sokolů nebyly nalezeny žádné záznamy.

⁸⁹ WAIC, Marek: Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa. Praha, 2016, s. 25.

⁹⁰ Tamtéž, s. 49.

⁹¹ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 4, *Kniha protokolů 1917-1921*.

X. všesokolský slet se konal roku 1938 a zároveň se jednalo o velkou oslavu 20. výročí vzniku Československa. Tento všesokolský slet byl posledním před vypuknutím války a byl také největším sletem v celých dějinách sokolského hnutí. Slet měl také demonstrovat sílu obyvatel ČSR, kteří začali pociťovat možné nebezpečí hrozící ze strany nacistického Německa. Slet byl také poznamenán nedávnou smrtí prezidenta Masaryka. Sletový program byl zahájen studenty měšťanských škol. V závěru vystoupení vytvořili na ploše stadionu živou československou vlajku u příležitosti 20. výročí vzniku samostatné republiky. Vyvrcholením sletu bylo vystoupení mužů, které se zapsalo do historie. Bohužel ne všichni cvičenci se mohli na sletu zúčastnit. Někteří z nich byli v květnu povoláni k obraně státních hranic. Při prostných cvičeních vystoupilo 30 000 mužů s tzv. „Přisahou republice“. Secvičené útvary měly znázorňovat hradby. Vše doprovázel mohutný chorál plný odhodlání bránit vlast před nacistickým nebezpečím.⁹²

Ve třicátých letech došlo ke generační výměně ve vedení spolku Sokol UB. Starostou Sokola byl v tomto období Jan Němeček⁹³ a místostarostou František Ondrášek. Na všesokolském sletu byla organizována výstava všeho sokolstva. Sokol UB zaslal na tuto výstavu fotografie místní sokolovny. K potřebám organizování sletu byl zřízen sletový výbor, který konal pravidelné schůze. V rámci tohoto výboru byly zřízeny také odbory propagační, organizační, ubytovací, stravovací a dopravní. Sletu se celkem účastnilo 123 mužů a 89 žen ze Sokola UB. Hlavního sokolského průvodu Prahou se účastnilo 37 mužů a 27 žen v krojích, dále také 78 dorostenců. X. slet byl

⁹² ŠINDELÁŘOVÁ, Ilona: *Vznik a vývoj hromadných tělovýchovných vystoupení na území České republiky*. Praha, 2011, s. 52.

⁹³ Obr. č. 7 – *Portrét Jana Němečka*. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 172, *Pohřby a trzny 1934-1947*.

také prvním sletem sokolského žactva. Z Uherského Brodu se vystoupení účastnilo 12 žáků.⁹⁴

5.4 VÝSTAVBA SOKOLOVNY

Dlouhou dobu se brodský Sokol musel vypořádávat s nedostatečnými prostorami pro tělovýchovu. Již od svého vzniku neměla jednota svoji stálou tělocvičnu, dostatečné cvičicí nářadí, a i z tohoto důvodu byla členská základna poměrně nízká. Po vzniku samostatného státu však dochází k velkému nárůstu členů Sokola. Můžeme hovořit o vlně vlastenectví a nadšení ze vzniku nového státu. Mnoho členů se do Sokola vrátilo, jelikož byli donuceni v době války ze spolku vystoupit, nebo jednoduše vystoupili také z opatrnosti a kvůli strachu z rakouských úřadů. Počet členů spolku po válce stoupl na 190 a roku 1919 je i nadále pozorováno navýšení počtu sokolů na 238 členů.⁹⁵ Za této situace již nebylo možné přehlížet nedostatek prostoru a bylo nutné vystavět pro Sokol Uherský Brod sokolský stadion a sokolovnu. Myšlenka založit fond na stavbu sokolovny vznikla již v roce 1899, kdy byl pro tyto účely založen fond a darováno 200 K. Do tohoto fondu spolek stále přispíval, ovšem události 1. světové války donutily členy Sokola odložit finance fondu do tzv. Okresní záložny, která jej měla střežit a zabránit tak zabavení. Po válce předala fond Okresní záložna zpět do rukou spolku Sokol. Před válkou činil obnos fondu 33 000 K, po válce se finance zvedly na 40 000 K.⁹⁶

Původní poválečný návrh počítal pouze s výstavbou tělocvičny, která by byla součástí jiného komplexu budov, nebo zde byla možnost vybudování pouze malé

⁹⁴ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 8, inv. č. 8, *Kniha protokolů 1935-1940*.

⁹⁵ *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1992, s. 11.

⁹⁶ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 1, inv. č. 4, *Kniha protokolů 1917-1921*.

sokolovny. Ovšem s rostoucí členskou základnou, která sebou přinášela také potřebné finance, vznikla myšlenka vybudovat velkou prostornou sokolovnu, která jako samotná bude poskytovat velké prostory pro nejen sportovní činnost, ale zejména také prostory pro společenské akce (divadelní představení, kino, zábavy, pohostinství). K tomuto účelu bylo nutné získat potřebný pozemek, který by kromě sokolovny obsahoval také plány na výstavbu stadionu pro využití v letních měsících. Velmi příhodné období nastalo po 1. světové válce a bylo spojeno s tzv. *pozemkovou reformou Československa*, která spočívala ve vyvlastnění, zestátnění a následné přerozdělení půdy a pozemků, dříve náležející především šlechtě.

K výstavbě sokolovny spolek získal roku 1923 pozemek čp. 1727/57. „*Pan Rudolf Vrbna-Kaunitz prodává a odevzdává Tělocvičné jednotě Sokol v Uh. Brodě do jejího vlastnictví a užívání od své nemovitosti, zapsané ve vložce desk zemských č. 452 dílec pozemkové parcely p. č. 1725/57, označený ve výměře 1 ha 30a v polohopisném plánu ze dne 24. března 1923, se všemi právy a příslušenstvími tak, jak prodávající jej dosud držel a užíval anebo držeti a užívatí právo měl, jako stavební parcelu za sjednanou cenu trhovou 13 000 Kč.*“⁹⁷ Krátce po oznámení zisku tohoto pozemku se zvedla vlna nevole ze strany odpůrců Sokola, a to zejména spolku Orel. Někteří obyvatelé města byli pohoršeni velikostí pozemku, který nepovažovali pro potřeby spolu Sokol za nutné. Argumentovali také tím, že zde mohla být vystavena řada domků pro obyvatele Uherského Brodu, který se potýkal s nedostatkem takto vhodných prostor. Orel obvinil jednání zastupitelů města, jelikož podle nich upřednostnili stranické zájmy před zájmy městskými.⁹⁸

⁹⁷ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 42, inv. č. 292, *Akce získání pozemku 1913-1929.*

⁹⁸ Tamtéž.

Pro výstavbu sokolovny však Sokol neměl dostatečné finance. Bylo rozhodnuto o pořádání tzv. úpisových akcí, veřejných sbírek a zejména pořádání župního sletu, který si spolek vyžádal od župy Komenského konat 5. července roku 1925. Pro konání župního sletu však bylo nutno vystavit alespoň část sokolských plánů, a to stavbu letního stadionu. Byla vyprojektována sokolovna se sálem a nutnými vedlejšími místnostmi, za touto sokolovnou mělo být umístěno letní cvičiště ve výměře 2 000 m², a poté samotný stadion, který měl být obehnan stupňovitě zvýšenými sedadly pro 3 000 diváků a ochozy pro větší množství míst ke stání. Mezi stadionem a letním cvičištěm měla být vybudována tribuna pro 700 diváků. Stadion byl na severní straně uzavřen parkovitým sadem. Práce na stadionu začaly v říjnu roku 1924. Na pracích se podílela řada členů spolku Sokol. Dokonce nebyly k dispozici žádné pracovní pomůcky, ty si museli sokolové nosit vlastní a pracovat pro účely spolku.⁹⁹

Důležitou fází stavby sokolského areálu předcházela dlouhodobá snaha spolku získat potřebné finance. I přesto, že Sokol pořádal sbírky či jiné akce, nedisponoval zdaleka potřebným obnosem. V roce 1922 uveřejnilo družstvo pro stavbu sokolovny celkový vývoj svých financí: Roku 1899....542 Kč; 1910....11 155 Kč; 1913....29 321 Kč; 1918....42 955 Kč; 1921....131 205 Kč a koncem roku 1922....163 178 Kč.¹⁰⁰ K této částce se přidal také výrazný zisk 120 000 Kč ze župního sletu uspořádaného roku 1925.

Plán pro stavbu sokolovny byl zadán architektu Františku Váhalovi z Prahy a zároveň Aloisi Pilcovi z Přerova. Spolek nejdříve odsouhlasil stavbu dle plánů Františka Váhaly, ovšem ten nabízel mnohem dražší stavbu. Jelikož měl spolek velké problémy získat potřebné finance, bylo rozhodnuto postupovat podle návrhu Aloise

⁹⁹ SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 42, inv. č. 291, *Stadion 1922-1936*.

¹⁰⁰ SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I*.

Pilce. Celkový rozpočet na stavbu sokolovny se zastavil na částce 1 300 000 Kč. Během celých třicátých let je možno doložit řadu žádostí Sokola o hmotnou podporu a výpomoc z veřejných prostředků ČSR. Sokol UB se obracel na Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a na kancelář prezidenta republiky. Sokol žádal o výpomoc vzhledem k chybějícímu středisku kultury a sportu v celé oblasti Uherskobrodská. Žádosti však byly několikrát zamítnuty s odůvodněním nereálného plnění projektu, jehož financování nelze ani není možno podpořit.¹⁰¹ Spolek tudíž začal s obesiláním řady bankovních domů, ve snaze uzavřít výpůjční smlouvu. Žádost o hypotéku byla mnoha institucemi odmítnuta (Zemská životní pojišťovna moravská; Patria – akciová pojišťovna v Praze; Slavia – vzájemně pojišťovací banka v Brně). Půjčku 500 000 Kč Sokolu nakonec poskytla v červnu roku 1930 Hypoteční a zemědělská banka moravská. „Žádajíce o půjčku prosíme, aby nám tato byla poskytnuta v míře pokud možno nejvyšší, abychom tak uhradili největší část nákladu na sokolovnu, jejíž stavbu právě zahajujeme. Dovolujeme si při tom podotknouti, že sami máme Kč 500 000 na hotovosti.“¹⁰²

Dne 7. března 1930 byla uspořádána slavnost položení základního kamene pro stavbu sokolovny, která se zároveň konala jako oslava jubilea osmdesátých narozenin prezidenta Masaryka.¹⁰³ Žulový základní kámen byl opatřen nápisem“ „*Tento kámen položen byl do základů sokolovny při oslavě 80 tých narozenin našeho osvoboditele presidenta státu Dr. T. G. Masaryka ve dvanáctém roce republiky 7. III. 1930.*“ Do kamene byla vložena kovová schránka, obsahující finanční plány sokolovny, mince, známky dokládající dobu stavby. Slavnosti předcházela průvod, který směřoval od sochy

¹⁰¹ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 42, inv. č. 293, *Subvence, hypotéka, akce na získání výpůjček na stavbu sokolovny 1930-1937.*

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Obr. č. 8: *Položení základního kamene 1930.* In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 175, *Sokolovna 1922-1931.*

J. A. Komenského, přes Masarykovo náměstí a dále pak Hradišťskou ulicí ke stadionu. Nejdříve byla vztyčena státní vlajka a zazpívána hymna ČSR, poté se ujal slavnostní řeči místostarosta Sokola Ferdinand Prager. Přivítal zástupce městského úřadu, zástupce obcí a jiných spolků ve městě. Ve svém proslovu vzpomínal na historii spolku Sokol a zejména na jeho nejvýznamnější osobnosti (Karel Večeřa, František Nejezchleba, František Janáček, Josef Neděle, František Kožík a Jan Renner). Vyzdvihl význam stavby sokolovny nejen pro brodskou jednotu, ale také pro celé město i okolní vesnice. Poté byl vykonán slavnostní akt poklepů na základní kámen (za Tělocvičnou jednotu Sokol místostarosta Ferdinand Prager; za župu Komenského Matouš Srnec; za okresní úřad v Uherském Brodě Dr. Janků a řada dalších).¹⁰⁴

Dne 8. května roku 1930 zadala jednotu Sokol veřejnou soutěž na stavbu sokolovny v Uherském Brodě, včetně všech řemeslných prací, instalace elektrického a vodovodního zařízení. Nabídky na stavbu přijímala jednotu do 28. května.¹⁰⁵ Veřejnou soutěž vyhrál stavitel Stanislav Kotek, pod jehož vedením byla stavba dokončena v červnu roku 1931.

Na neděli 14. června bylo naplánováno slavnostní otevření nové sokolovny. Tradice sokolského průvodu nebyla vynechána ani při této příležitosti. Průvod směřoval od gymnázia k sokolovně a doprovázel jej Pěvecké sdružení sokola s písněmi z opery Libuše. Před budovou nejdříve pronesl projev továrník Jaromír Janáček, mecenáš sokolské jednoty. Ocenil zásluhy sokolského Družstva pro stavbu sokolovny a také zásluhy zemřelého pokladníka Bordovského. Následně stavitel Stanislav Kotek odevzdal klíče od budovy starostovi jednoty Janu Němečkovi. Obecenstvo tedy mohlo poprvé vstoupit do sálu sokolovny, kde následovaly projevy delegátů řady okolních

¹⁰⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 46, inv. č. 307, *Položení základního kamene, otevření sokolovny 1930-1931.*

¹⁰⁵ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 45, inv. č. 304, *Stavba sokolovny 1929-1930.*

jednot. Den otevření sokolovny byl ukončen veřejným cvičením sokolů na stadionu.¹⁰⁶

Budova sokolovny byla doplněna bustou prezidenta Masaryka, kterou předali sokolstvu legionáři roku 1932 při oslavách vzniku státu. Pomník obsahuje také urnu s prstí ze světových bojišť, kde tito legionáři bojovali.

Budova sokolovny se stala na řadu let střediskem kulturního a sportovního života celého Uherskobrodsko. Jelikož podobných prostorů ve městě bylo nedostatek, došlo k celkovému oživení společenského života v Uherském Brodě.

¹⁰⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

6 UDÁLOSTI V PŘEDVEČER 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Velký rozmach Tělovýchovné jednoty Sokol Uherský Brod v letech 1931-1938, byl násilně přerušena událostmi předválečnými a válečnými. Možné ohrožení ze strany nacistického Německa stále získávalo na intenzitě, které se v ČSR projevovalo zejména snahami německého obyvatelstva vyvolat dojem utlačované menšiny v pohraničí. V sokolské společnosti se stále více otvíralo téma brannosti lidu, které se opět stalo aktuální. Sokolové byli podle Tyršovy výchovy vždy vzdělávání a vychovávání v myšlence brannosti a povinnosti nastoupit k obraně státu a národa, kdykoli si to situace vyžádá. Ministerstvo národní obrany se dokonce obrátilo na ČOS s možným zapojením sokolů do stráží na obranu státu a docházelo ke sčítání počtů členů Sokola vhodných k nasazení v ohrožených místech. Aktuálnost tématu můžeme sledovat v dobových pramenech Sokola UB, který reagoval zvýšením počtu veřejných přednášek týkající se brannosti. V lednu roku 1937 byla uspořádána přednáška př. „*Život, duch a boje čs.legií pod prapory velkého prezidenta – Osvoboditele*“ nebo také „*Mobilisace mravních sil národa na obranu státu*“.¹⁰⁷ Na těchto přednáškách byli členové Sokola znovu vyzýváni k možné obraně národa a zvýšení snah při branné výchově obyvatel. Sokolům byla připomenuta jejich povinnost nastoupit k vojsku. Také byly jednotou pořádány tzv. „*Dny brannosti*“, na kterých byl předváděn nácvik obrany, např. zacházení s plynovými maskami. Jednotlivé sokolské jednoty měly také na starost pořádání veřejných sbírek na podporu vojska. „*Žádáme proto bratrsky všechny jednoty a pobočky, aby neprodleně provedly mezi žactvem, dorostem a členstvem sbírky na*

¹⁰⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 22, inv. č. 161, *Brannost národa 1934-1938*.

obranu státu a aby sebrané částky doplněné event. příspěvkem z vlastních prostředků, zaslaly ihned přímo ČOS s poznámkou Sbirka na obranu státu.“¹⁰⁸

Během roku 1938 docházelo k neustálému stupňování požadavků sudetoněmeckých obyvatel v čs. pohraničí. Situace se ještě více vyhrotila v březnu anšlusem Rakouska, tudíž se ČSR dostávalo do stále většího ohrožení a území republiky bylo okleštěno nepřátelskými zeměmi. Reakcí ČSR, na základě udání čs. zpravodajské služby o pohybu německých vojsk k blízkosti čs. hranic, bylo vyhlášení částečné mobilizace v květnu toho roku. Snahou bylo zesílit ostrahu hranic a bránit ČSR v případě ohrožení. K mobilizaci byli povoláni také obyvatelé Uherského Brodu, zejména členové Sokola. Vojenská správa poté zaslala jednotě Sokol peněžní odměnu za strážní službu jejich členů při květnové mobilizaci. Jednalo se o částku 711 Kč, kterou však jednotka zaslala zpět, aby byla určena na obranu státu.¹⁰⁹ V důsledku povstání sudetoněmeckých občanů, vyhlášení stanného práva v pohraničí a celkové vyhrocení situace, je 23. září vyhlášena všeobecná mobilizace všech bojeschopných mužů. Po vyhlášení mobilizace nastal v Uherském Brodě živý a radostný ruch, jak můžeme zjistit v kronice města. Mobilizace se ve městě setkala s velkým nadšením, jelikož toto nařízení slibovalo vyřešení dlouhodobé situace plné nejistoty a očekávání. Muži z Uherskobrodsko se soustředili na místní nádraží, odkud byli odvázeni k vojsku.¹¹⁰ Se souhlasem vojenského velitelství v Uherském Hradišti byly zřízeny městské stráže skládající se z členů brodského Sokola, Orla a studentů. Stráže zaujaly svá místa ve vyhrazených strážnicích na nádraží, školách aj. Střežily všechny objekty důležité pro obranu státu a zásobování obyvatelstva (místní Zbrojovku, obilná skladiště, mosty, dráhy...). Sokolové se také zúčastnili Civilní protiletectké obrany (dále jen

¹⁰⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 22, inv. č. 161, *Brannost národa 1934-1938*.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I*.

CPO), která dohlížela na dodržování zatemňovacích opatření ve městě. CPO vystavovala strážce na návrších v okolí města, aby včas upozornili na blížící se letadlo. Na radnici a v sokolovně byly zřízeny stanice pro první pomoc s lůžky a lékařským materiálem.¹¹¹ Již od doby mobilizace začali z pohraničí směřovat uprchlíci, kteří se obávali případného válečného nebezpečí. V Uherském Brodě byli umístěni uprchlíci nejčastěji ze severní Moravy. Byli umístěni v místnostech gymnázia, sokolovny a židovské školy. Pro uprchlíky bylo zřízeno společné stravování a sbírka oděvů. V době, kdy byla znemožněna jejich šance na návrat do pohraničí, došlo k postupnému přerozdělování uprchlíků do vesnic v okolí Uherského Brodu.

Československé naděje však byly zničeny podepsáním Mnichovské dohody 30. září 1938, kdy bylo rozhodnuto o podstoupení čs. hranic Německu. Tato událost vyvolala vlnu nevole u obyvatel ČSR a samozřejmě i velké zklamání také v Tělovýchovné jednotě Sokol UB. Dne 26. října byla uspořádána mimořádná schůze správního výboru Sokola, kde se starosta jednoty Jan Němeček vyjádřil k zářijovým událostem: *„Sestry a bratři, svět se odvrátil od pojmů mravnosti a cti. Hmota zdá se vítězit nad duchem, brutální síla nad právem a spravedlností. Lavina, uvolněná nedostatkem mravních sil velkých demokracií, se řítí a ničí dílo, za které ve světové válce položilo životy miliony lidí.....Vzpomínáme také práce, kterou Sokolstvo od svého počátku konalo pro osvobození národa a kterou po 20 let konalo pro blaho národa a státu. A právě teď je této práce potřeba desateronásobně. Sokolský 28. říjen 1938 bude slavnostní přísahou celého sokolstva, že své síly věnuje cele národu a státu.“*¹¹²

V průběhu měsíce října doručila ČOS všem jednotám řadu listin, ve kterých obec vyzývala ostatní jednoty k dodržení několika pravidel vytvořených mimořádně

¹¹¹ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 22, inv. č. 161, *Brannost národa 1934-1938*.

¹¹² SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 2, inv. č. 9, *Knihy protokolů 1935-1940*.

vzniklou situací. Výbor ČOS vyzval své sokolské jednoty, aby při přijímání nových členů přísně dbaly všech stanovených předpisů, zejména však prokazatelné příslušnosti k národnosti československé nebo slovanské. V sokolských jednotách měla být provedena revize Židů, kteří vstoupili do Sokola během posledních pěti let.¹¹³ Vstup Židů do spolku Sokol nebyl dříve zakázán, avšak jedinou podmínkou pro tyto obyvatele bylo jejich přihlášení se k československé národnosti. V jednotě Sokol Uherský Brod tato revize provedena nebyla, jelikož ve svém členstvu nezaznamenali žádného židovského občana. Židé v Uherském Brodě si zřídili svůj vlastní tělovýchovný spolek *Makabi*.¹¹⁴ Antisemitismus se často projevoval také během celého vývoje spolku Sokol. Vedení ČOS se však přímo nestavilo proti vyloučení Židů ze Sokola a to za určitých podmínek, jak již bylo zmíněno výše. Ovšem existovala řada jednot, které své židovské spoluobčany razantně odmítaly. Situace v Uherském Brodě je těžko popsatelná. Dokumenty nám neposkytují mnoho informací o postoji členů vůči židovskému obyvatelstvu. Z pramenů nebylo zjištěno, zda členem Sokola UB od jeho vzniku byl nějaký Žid. Můžeme se pouze dozvědět o smýšlení vůči Židům po vzniku ČSR, které bylo odmítavé, a to vzhledem k jejich prosazování velkoněmecké myšlenky. Ovšem krátce po vyhlášení republiky brodští sokolové přímo brání židovské obchody a jejich majitele před rabujícími davem. Lze však předpokládat, že samotné židovské obyvatelstvo v Brodě se vyhýbalo tělovýchovné jednotě Sokol a raději vstupovalo do řad spolku Makabi.

¹¹³ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 117, *Běžná korespondence 1938*.

¹¹⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 2, inv. č. 9, *Knihy protokolů 1935-1940*.

7 UHERSKOBRODŠTÍ SOKOLOVÉ V DOBĚ PROTEKTORÁTU

Na dlouho dobu utichly jakékoli projevy nesouhlasu vůči německé okupaci v pohraničí. V knihách sokolstva se členové již nevyjadřují k politickým událostem. Veškerá pozornost je zaměřena pouze na tělovýchovnou úlohu jednoty. Je samozřejmé, že situace se ještě více zhoršila po událostech 15. března roku 1939. Protokoly ze schůzí spolku Sokol UB již neobsahují žádné informace týkající se okupace a případných negativních projevů vůči německému národu. Po vyhlášení Protektorátu Čech a Moravy přestává být spolek Sokol organizací představující nadstranické hnutí prosazující nacionalistickou a brannou výchovu svých členů. Od této doby bylo nutné zamezit jakýmkoli projevům nesouhlasu vůči okupační vládě, a tudíž se věnovat pouze tělovýchově či omezenému kulturnímu dění ve svých městech. Cílem bylo nevyvolat žádné podezření z možné protistátní činnosti a tím ohrozit křehkou existenci tělovýchovné jednoty.

Období německé okupace a vzniku protektorátu spadá do doby, kdy byl starostou města Uherský Brod Bohuslav Luža (1932-1936), který byl také především velmi činný v sokolské práci. Dne 17. března 1939 přijela do Uherského Brodu ze směru od Uherského Hradiště 4. lehká divize německého vojska. Starosta města se uvítání Němců nezúčastnil, čímž se ihned zapsal do podvědomí, jako potenciální nepřítel říše. Vojsko bylo ubytováno ve všech brodských školách, jejichž činnost byla dočasně zastavena, dále v sokolovně a v Lidovém domě. Důstojníci byli ubytováni v hotelech. V měšťanské škole bylo zřízeno velitelství a Gestapu byly uvolněny dvě místnosti v městské úřadovně. Horní Mariánské náměstí a celý sokolský stadion byl

obsazen německou nákladní technikou (viz níže). Sokolský stadion byl pod tíhou vozidel téměř celý zničen.¹¹⁵

7.1 ZNIČENÍ SOKOLSKÉHO STADIONU A PŘÍTOMNOST NĚMECKÝCH VOJSK V SOKOLOVNĚ

Za pobytu německého vojska ve městě v době od 17. března až 7. dubna bylo použito cvičiště sokolského stadionu k umístění těžkých vojenských vozidel. Jelikož však v tomto období bylo velmi špatné deštivé počasí, došlo k naprostému rozbrždění cvičiště. Byl vypracován rozpočet oprav a zaslána žádost o náhradu části škody do Uherského Hradiště k 4. divizi (Divisionskommando IV. leichte Divisionsartillerie). Ve své žádosti zdůraznili sokolové význam cvičiště pro potřeby města, pro každodenní cvičení škol, cvičení spolku a v zimním období jako místo kluziště.¹¹⁶ Je nutno podotknout, že tato žádost o náhradu škody, která byla samozřejmě zamítnuta, byla velmi odvážná. Může být dokladem krátkého počátečního klidu, kdy vojsko vstupovalo na naše území jako ochránce, tudíž nebyly vyvolávány represe ihned. Dne 9. května byla sokolovna opět obsazena německým četnictvem. Pro potřeby Němců byla vyhrazena tělocvična, šatny a malý sál, tudíž byla opět zamezena činnost spolku. Sokol UB se tedy obrátil na vedení župy Komenského s prosbou o pomoc a kladné vyřízení. Možné řešení mělo být řešeno nalezením jiných prostor pro ubytování četnictva, což Němci odmítli a zůstali v sokolovně až do června. *„Jest samozřejmé, že zabrání sokolovny, když jest ve zdejších městě dostatek jiných vhodných místností, způsobuje jednak odůvodněné roztrpčení u cvičících a u našich příznivců. Způsobuje vůči*

¹¹⁵ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

¹¹⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 118, *Běžná korespondence 1939.*

příslušníkům německé říše odpor, ač dosud zdejší město se vždy velmi korektně vůči nim chovalo a všemožně jim vyházelo vstříc.“¹¹⁷

7.2 OMEZENÍ ČINNOSTI JEDNOTY SOKOL

Krátce po vyhlášení protektorátu obesílá ČOS jednotlivé župy, kterým následně sdělují pokyny jednotlivým tělovýchovným jednotám prostřednictvím oběžníků. Jedna z prvních výzev se týkala zachování funkce sokolstva jako strážce klidu a pořádku. Členové jednoty byli vyzváni, aby nedocházelo k potyčkám a nerozvážným činům, které by mohly poškodit zájmy českého národa. Dne 20. dubna 1939 je vyhlášen zákaz shromažďování, tudíž valné hromady či jiné členské schůze musejí být povoleny na základě rozhodnutí okresního úřadu. Je však vyžadováno věnovat se každodenní tělocvičné činnosti, která doposud zakázána nebyla.¹¹⁸ Dochází tedy k omezení schůzí jednoty a také dokumenty týkající se činnosti Sokola UB se stále více omezují na stručné informace o tělovýchovných aktivitách nebo o stavu členské základny. Omezeno či zcela zakázáno je konání veškerých slavností či oslav významných výročí. Příkladem můžeme uvést oslavy vzniku republiky. Starosta Sokola Jan Němeček byl v říjnu 1939 povolán úřady a varován, aby nebyly k pomníku T. G. M. před sokolovnou pokládány květiny ani svíčky. V jiném případě by se stal osobně zodpovědným za stržení pomníku a on sám by byl zatčen.¹¹⁹

Dne 26. srpna byli ze všech sokolských jednot vyloučeni muži a ženy židovského původu na základě nařízení říšského protektora. Jak již bylo zmíněno výše, v Sokole UB nebyli v této době evidováni žádní židovští obyvatelé.

¹¹⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 118, *Běžná korespondence 1939*.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I*.

Dne 10. prosince 1939 byly oběžníkem č. j. 11613 jednoty seznámeny o zákazech a omezení činnosti. Zákaz se netýkal vnitřní výchovné činnosti jednoty a představení biografu.¹²⁰ Bezpodmínečný zákaz se týkal:

- I. programové večery a besedy pro dospělé i mládež (besedy s recitacemi, vyprávěním, zpěvy, scénami a tanci...)
- II. všechny večery na rozloučenou se starým rokem (silvestrovské zábavy, dále divadelní představení, taneční zábavy...)
- III. šibřinky a podobné taneční zábavy v maskách

S podmínkou byly dovoleny:

- I. tělocvičné závody a veřejná tělocvičná vystoupení (ovšem pouze za účelem cvičení, vypuštění proslovů, recitace, zpěvu...)
- II. divadelní představení (celý text musí být schválen úřady)
- III. taneční zábavy a plesy (nebudou povoleny žádné masky, proslovy)
- IV. vánoční nadílky

S velkými omezeními a zákazy živořila tělovýchovná jednota až do roku 1941. Sokol jako vlastenecká, nacionální a protiněmecká organizace byla trnem v oku protektorátní vládě, o jejíž existenci mělo být brzy rozhodnuto. Stalo se tak 12. dubna 1941, kdy K. H. Frank v zastoupení říšského protektora nařídil předsedovi protektorátní vlády generálu Eliášovi, aby zastavil činnost Sokola. Zároveň došlo k perzekuci členů Sokola.

¹²⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 10, inv. č. 118, *Běžná korespondence 1939*.

7.3 ODBOJ NA UHERSKOHRADIŠŤSKU S PŘIHLÉDNUTÍM K UHERSKÉMU BRODU

Již brzy po vstupu nacistických vojsk do ČSR a po vytvoření Protektorátu Čech a Moravy dochází k prvním projevům nesouhlasu vůči vojsku ze strany obyvatel. Jednalo se o prvotní myšlenky, spíše jakési volání do ticha, nutnost obrany státu. Snahou bylo projevit alespoň nějaký odpor, ať už se jednalo o výhružné posunky, vylepování protiněmeckých letáků či šíření časopisů. Počáteční nepatrný odpor nebyl potrestán, jelikož německé vojsko vstupovalo na naše území jako ochránce. Na Uherskobrodsku se situace v počátcích okupace jevila velmi klidně. I přes řadu omezení či zákazů, zejména pro židovské obyvatelstvo, nedocházelo k potyčkám s okupanty, které by případně vedlo k zatýkání a perzekuci. Situace se však brzy měla změnit. Již od června roku 1939 soustřeďovalo hradišťské gestapo údaje o vedoucích funkcionářích měst a obcí, Sokola, legionářích a dalších osobách, u nichž předpokládali, že by mohli vystupovat proti Němcům. K této potřebě byly využívány kartotéky české policie, mnohdy ale také za pomoci místních Němců.

Vstup německých vojsk na naše území byl samozřejmě drtivou většinou obyvatel odmítán, ovšem ve společnosti se projeví také sympatizanti říše, kteří okupaci přímo vítali. Pro oblast Moravského Slovácka bylo vytvořeno hnutí kolem osoby Jana Úprky.¹²¹ Tato organizace s názvem Národopisná Morava prosazovala myšlenky tzv. Velkého Slovenska, které počítalo s odtržením oblasti Moravského Slovácka a jeho následném připojení k Slovenskému štátu. S touto myšlenkou se ztotožnil samozřejmě i fašistický slovenský stát, který by uvítal rozšíření svého území. Dle údajů v kronice města Uherský Brod, se tyto myšlenky nesetkaly s oblibou široké veřejnosti, a také

¹²¹ Syn slavného moravského malíře a grafika Joži Úprky (1861-1940).

starosta města Bohuslav Luža tyto návrhy razantně odmítl.¹²² K připojení části Moravy nedošlo zejména díky nesouhlasu samotného Adolfa Hitlera. Lze předpokládat, že v zájmu říše nebylo jakékoli rozšiřování území Slovenska, které by později mohlo žádat i jiné oblasti. Moravské Slovácko bylo zejména zemědělskou oblastí s nízkou mírou průmyslu, ovšem i přes to bylo toto území pro říši důležité. Nemohlo zkrátka dojít k zvětšení Slovenského štátu na úkor Německé říše.

Na straně druhé však vznikla myšlenka celonárodního spojení, touhy po konkrétních činech namířených proti německé okupaci, které by opět dopomohly k vytvoření nezávislého svobodného Československa. Rezistence českého národa však povětšinou počítala s brzkým řešením. Převládalo přesvědčení, že je okupace pouze dočasná. ČOS a jednotlivý sokolové byli úzce spojeni s českou protinacistickou rezistencí. V řadě českých měst, podobně jako v Uherském Brodě, vstupovali sokolové do odbojových organizací. Otázkou však zůstává, do jaké míry můžeme považovat odbojáře, který se staví na odpor a je členem Sokola, jako sokolského odbojáře. Je nutno podotknout, že ve společnosti byla velká část obyvatel členy Sokola. Pokud uvedeme příklad Uherského Brodu, nemůžeme hovořit o vytvoření rezistence čistě spjaté se sokolstvem. Odbojová činnost na Uherskobrodsku byla především spojena s organizací Obrana národa, do které vstupovala řada občanů a to nejen sokolové. Podchyzení odbojové činnosti na Uherskobrodsku je však velmi složitým tématem, které však není cílem práce a bude pouze doplněním vytyčeného cíle. Jedním z vytyčených cílů práce je sledování osudů jednotlivých členů spolku Sokol UB, kteří se jakýmkoli způsobem zapojili do rezistence národa.

¹²² SOkA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I.*

V počátečním období národně osvobozenického a protifašistického odboje patřila mezi nejrozsáhlejší a nejvýznamnější ilegální organizace na Uherskobrodsku **Obrana Národa**. Řada vlastenecky orientovaných obyvatel, mezi nimi i mnoho sokolů, příslušníků armády, legionářů, inteligence, drobných živnostníků, dělníků atd., nechtěli nečinně přihlížet ponižování národa. Vlastenectví je nutilo odpovědět na nastalou situaci. V Uherském Hradišti, Uherském Brodě a na venkově se sdružují obyvatelé, kteří se rozhodli pro odboj. Mnohdy tyto skupinky o sobě vzájemně nevěděly, jejich činnost se však často dotýkala a prolínala.

Odbojovou organizaci ON začali vytvářet představitelé československé armády podle vojenské struktury od hlavního velitelství v Praze až po roty a čety ve venkovských obcích. Bylo zformováno vedení a základní síť ON. Do čela hlavního velitelství byl postaven generál Josef Bílý. Východní Morava byla rozdělena na dvě oblasti: a to Moravská Ostrava s velitelem pplk. Edmundem Klímkem a dále Uherské Hradiště s velitelem pplk. Vladimírem Štěrbou. Uherské Hradiště se stalo sídlem Oblastního velitelství pro okresy Hodonín, Kyjov, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Vsetín a Zlín, kde byla organizována ilegální činnost.¹²³ V tehdejším okrese Uherský Brod vznikla rovněž oblast odboje, která byla od dubna 1939 napojena na vznikající Oblastní velitelství „Jihovýchodní Morava“. V červnu byla oblast reorganizována do dvou okresů: Uherský Brod s obvody Bojkovice a Luhačovice, a poté Valašské Klobouky. Velitelem oblasti Uherský Brod byl František Krys a jeho zástupce Dr. Ing. František Měšťan, sládek a chemik v brodském pivovaru, sokol a legionář. Funkci

¹²³ **Ilegální činnost:** organizovat výcvik mužstva pro potřeby podzemní činnosti; opatřovat zbraně a střelivo pro jednotky; pečlivě uschovávat střelný prach a dynamit; pořídit či zhotovit vysílací stanice a zajistit styk se zahraničním vedením odboje; opatřovat v lesích vhodné skrýše; zabezpečit řádné zásobování ilegálních oddílů; opatřovat finanční prostředky k plnění uvedených úkolů (podpora spolehlivých občanů); vytvořit radiotelegrafickou zpravodajskou službu; organizovat pomoc uprchlíkům do zahraničí; sledovat činnost osob, o nichž bylo známo, že spolupracují s německými úřady; vytvářet podmínky pro propagační činnost proti okupantům formou letákových akcí atd.

spojky na Prahu vykonával Gustav Kašpar, účetní pivovaru, sokol a legionář. Organizoval také přechody na Slovensko.¹²⁴ Po reorganizaci oblasti Uherský Brod¹²⁵ byl vybrán jako velitel František Bár, úředník měřického úřadu, a také náčelník brodského Sokola. Jeho zástupcem byl Vincenc Beníček a pobočníkem Petr Andrlé. Vedení v čele s Bárem zorganizovalo na Uherskobrodsku skupinu, jejíž síla bývá udávána na 4 000 mužů.¹²⁶ Skupina Uherský Brod měla devět oddělení, zpravodajské, výzvědné, sabotážní, zbrojní, dopravní, propagační, spojovací, převáděcí a finanční, dále také zvláštní velitelství města. Velitelem města byl určen Jan Němeček, ředitel měšťanské školy a sokolský starosta, který byl za svou činnost vězněn roku 1945 v Brně v Kaunicových kolejích.

Na Uherskobrodsku bylo celé hnutí ON spojeno nejvíce s osobností **Františka Bára** (1907-1942).¹²⁷ Bár při organizování odboje použil jako základ oddílů brannosti sokolských a orelských tělovýchovných jednot. Zapojil do odboje spolehlivé příslušníky. Poněvadž byl náčelníkem Sokola, snadno získal sokoly. Orelské členy zapojil prostřednictvím jejich náčelníka Antonína Hrubého.¹²⁸ Pod vedením Františka Bára a aktivit dalších sokolů (např. Josef Luža, Josef Kolísek, Václav Šmíd...), byla vybudována vojenská organizace, která navázala a udržovala spojení nejen s krajským velitelstvím v Uherském Hradišti, ale i sousedními jednotkami odboje, zejména s účastníky odboje na Slovensku. Při likvidaci vojenských správ získávali členové odboje také množství zbraní, které dodávali Bárovi a ten je buď bezpečně ukryl, nebo

¹²⁴ PAULE, Otokar: *Historie Obrany národa v Uherském Hradišti a Uherském Brodě za války*. In: Slovácké noviny. 2003, roč. 13, č. 99, s. 6.

¹²⁵ Okresnímu velitelství v Uherském Brodě podléhala skupina Uherský Brod, okrsek Bojkovice (včetně řady obcí v okolí UB: Krhov, Nezdenice, Pitín, Slavičín; rota Nivnice: Korytná, Suchá Loz, Vlčnov; záchytné středisko pro přechody hranic Strání - Květná; a také dalších 8 samostatných družstev: Březová, Drslavice, Pašovice, Prakšice, Přečkovice, Starý Hrozenkov, Šumice a Újezdec u Luhačovic.

¹²⁶ BURIAN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. 1984. s. 105-107.

¹²⁷ Obr. č. 9: *Portrét Františka Bára*. In: SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176, *Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947*.

¹²⁸ BURIAN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. 1984. s. 107.

přidělil jednotkám. Bár také opatřil 100 kg dynamonu, 9 000 kusů hrubých loveckých nábojů a asi 20 kg surovin, z nichž byl vyroben střelný prach. Jelikož brzy po vyhlášení války vzešlo nebezpečí, že budou zabaveny krátkovlnné přijímače, byli pověřeni někteří členové, aby si opatřili potřebné součástky a elektronky na stavbu jednoduchých krátkovlnných přijímaček a vysílaček.¹²⁹ Organizace však byla brzy odhalena a koncem roku 1939 dochází k prvním perzekucím. František Bár byl dopaden 12. prosince 1939 a byl vězněn v Uherském Hradišti, Brně a ve Vratislavi. Lidovým sborovým soudem ve Vratislavi byl v srpnu 1942 obviněn z velezrady, napomáhání nepříteli a držení zbraní, za které byl 27. listopadu 1942 popraven.¹³⁰

Členská základna odboje ON na Uherskobrodsku byla politicky nejednotná a nevyhraněná. Příslušníci této organizace, kteří patřili k různým politickým směrům, zdůrazňovali svoji apolitičnost. Můžeme zde spatřovat prvky nadstranickosti sokolské ideologie, která spíše než politické cíle prosazovala pouhý boj proti okupantům a znovuvytvoření československého státu. ON na Uherskobrodsku měla podobně jako v jiných oblastech Moravy poměrně silný lidový charakter, který v oblasti Moravského Slovácka platil více než kdekoli jinde. Organizace často velmi trpěla v důsledku neschopnosti regenerovat síly a začlenit nové osoby místo těch, kteří byli zatčeni. Organizace podobně jako ostatní odbojové skupiny utřžila těžkou ránu. Sokolská odbojová činnost byla ochromena událostmi bezprostředně po atentátu na Heydricha v roce 1942.

Významnou částí odboje na Uherskobrodsku byl také odboj napojený na komunistickou stranu. Vedoucím pro oblast Uherskobrodsko se stal v červnu roku 1941

¹²⁹ PAULE, Otokar: *Obrana národa na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště, 2003, s. 96.

¹³⁰ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

člen Sokola UB (od roku 1932) a učitel měšťanské školy **Jan Rychtalík** (1902-1943)¹³¹ s krycím jménem Zemek. Na základě zpráv z Moskvy připravoval Rychtalík návrhy letáků, ve kterých vyzýval občany k sabotování.¹³² Do ilegální organizace v Uherském Brodě bylo také dodáváno Rudé právo a Hlasy z podzemí. V září 1941 se však do organizace dostal konfident gestapa Ferda Čihánek. Konfidentskou činnost prováděl na Přerovsku, Olomoucku a Uherskobrodsku. Navázal styk se členy ilegální komunistické organizace v Uherském Brodě a zjistil celou strukturu tohoto odboje.¹³³ Dne 22. ledna 1941 byl zatčen Jan Rychtalík, který byl vězněn v Uherském Hradišti, Brně, Přerově a ve Vratislavi, kde byl 3. května 1943 odsouzen za protistátní činnost a nedovolené držení zbraní. Byl popraven 12. října 1943.¹³⁴

7.4 OSUDY BRODSKÝCH SOKOLŮ

Pro přehlednost byla zvolena kapitola osudy brodských sokolů, která se bude věnovat jednotlivým sokolům z Uherského Brodu, kteří byli vězněni či popraveni německými úřady a nebyli zmíněni v kapitole předešlé. Kapitola se opírá o dokumenty získané studiem fondu Sokol Uherský Brod. Ve fondu Gestapo Brno byly zjištěny informace o některých členech spolku, přesněji o Václavu Šmídovi, Josefu Kolískovi, Josefu Lužovi a Františku Ondráškovi.

Jednou z prvních obětí okupace z řad Sokola UB byl starosta města **Bohuslav Luža** (1892-1945)¹³⁵, který byl také napojen na organizaci ON. Bohuslav Luža byl mladším bratrem čs. generála Vojtěcha Luži. Vystudoval reálné gymnázium

¹³¹ Obr. č. 10: *Portrét Jana Rychtalíka*. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176, *Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947*.

¹³² SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

¹³³ BURIAN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. 1984. s. 77-78.

¹³⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

¹³⁵ Obr. č. 11: *Portrét Bohuslava Luži*. In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176, *Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947*.

v Uherském Brodě a nedokončil práva v Brně. Byl velmi činný ve spolku Sokol, jehož členem byl od roku 1912.¹³⁶ Původní zaměstnání Bohuslava Luži bylo účetnictví ve spořitelně, později se stal ředitelem spořitelny v Uherském Brodě. Stal se členem Národně socialistické strany a roku 1932 je zvolen do funkce starosty města. V období jeho starostování došlo ve městě k velkému pokroku v kulturní i stavební oblasti (nechal vybudovat městské koupaliště, přístavbu muzea J. A. Komenského). Od roku 1938 také zastával funkci poslance Národního shromáždění.¹³⁷ Jeho pozice starosty města však byla ohrožena, jelikož jako politický představitel města a člen Sokola byl již dopředu vytipován německými úřady. Dne 1. září 1939 byl Bohuslav Luža zatčen a po měsíčním věznění v Uherském Hradišti převezen na Špilberk, poté do Dachau. Od roku 1941 byl Luža vězněn v Buchenwaldu, kde pobyl až do konce války. Zemřel zde již v osvobozeném táboře dne 7. května 1945, pravděpodobně na infarkt.¹³⁸ Městské zastupitelstvo v Uherském Brodě je postupně nahrazeno lidmi nakloněnými pro německé úřady. Noví členové městského zastupitelstva byli vedeni profesorem reálného gymnázia v UB Vladimírem Havránkem, který si krátce po okupaci změnil a poněmčil jméno na Hawranek.

Další obětí z řad brodského Sokola byl **Josef Kolísek** (1902-1941). Josef Kolísek se narodil v Lidečku, okres Valašské Klobouky. Jeho příchod do Uherského Brodu nebyl zjištěn, avšak roku 1918 se stává členem místního Sokola. Jako pojišťovací úředník se stal roku 1939 členem ON. Stal se velitelem sabotážní skupiny Uherskobrodské ON. Významnou činností, kterou se zabýval, bylo organizování přechodů přes hranice na Slovensko, dále různé sabotáže např. sypání rozdrčeného skla a písku do nádržek a os vagónů, s účelem jejich vyřazení z provozu. V říjnu roku 1941

¹³⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

¹³⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I*.

¹³⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

byla v tisku uveřejněna zpráva: „Dne 18. října 1941 přinesly denní listy zprávu ze dne 16. 10. tohoto znění: Josef Kolísek, pojišťovací úředník z Uh. Brodu, Václav Šmíd, expedient z Uh. Brodu, Vladimír Gajdoš, šofér z Tišnova, a Václav Luhan, učitel z Uh. Brodě byli důležitými funkcionáři jedné české skupiny odporu, kteří společně v Uh. Brodě tvořili teroristickou organizaci. Úkolem této teroristické skupiny, jejímž velitelem byl odsouzený Kolísek, bylo připravovati a prováděti sabotážní činy a zejména plánovitě rušit dopravu a hospodářství. Ačkoliv odsouzení si byli vědomi svého zavrženého a trestného jednání, přesto své plánované sabotážní činy z části provedli. Kolísek, Šmíd a Gajdoš doznali a byli usvědčeni, že do ložisek četných nákladních vagonů nasypali často písek a rozemleté sklo, aby se ložisko zavařilo a tím byla porušena normální doprava zboží. V důsledku těchto sabotážních činů musely být četné železniční vagony vyřazeny z provozu. Sabotážní činy byly v přestávkách opakovány a bylo v nich pokračováno až do poslední doby. Teroristická skupina měla kromě toho za úkol zničit větší skladiště životních potřeb. V důsledku včasného zásahu podařilo se však zabrániti dalším sabotážním činům. Učitel Luhan byl určen za dopravního referenta jedné skupiny odporu a dostal rozkaz opatřiti automobily pro tuto organizaci. Skupinou odporu byly k tomuto účelu dány k dispozici benzin a peníze. Všichni výše jmenovaní byli stanným soudem v Brně odsouzeni k trestu smrti zastřelením dne 15. 10. 1941 a rozsudek nad nimi byl téhož dne vykonán. Všichni byli věku přes třicet let.“¹³⁹ Za svou činnost byl vězněn v Uherském Hradišti a v Brně. Byl souzen stanným právem, který jej odsoudil k trestu smrti 15. října 1941. Složka s jeho případem byla součástí fondu Gestapa Brno. Složka s dokumenty obsahovala zápis ze soudu konaného 27. září 1941, který odsoudil Josefa Kolísku k trestu smrti za činnost

¹³⁹ [citace]: BURIAN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. 1984, s. 108.

proti veřejnému pořádku a bezpečnosti.¹⁴⁰ Spolupracovníkem Josefa Kolíska byl další člen Sokola **Václav Šmíd** (1905-1941), zaměstnanec pivovaru v Uherském Brodě. Podobně jako Kolísek byl zatčen za opatřování zbraní a to 15. září a již za měsíc 15. října 1941 zastřelen v Kaunicových kolejích za přípravu velezrady. Dokumenty Gestapa obsahují podobně jako u Josefa Kolíska, doklad o majetku odsouzených, který musel být předán manželkami odsouzených a byl uložen německými úřady.¹⁴¹

Významnou funkci v organizaci ON zastával **Dr. Ing. František Měšťan** (1896-1945), který byl zástupcem velitele pro Oblastní velitelství s pobočkou v Uherském Brodě. Měšťan byl sládkem pivovaru v Uherském Brodě. Byl také členem skupiny Clay-Eva, jíž dodával zprávy. Byl vězněn v Uherském Hradišti a to od roku 1941. Dne 10. února 1945 byl odvezen do Kaunicových kolejí v Brně, kde byl 15. února zastřelen. Funkci spojky na Prahu vykonával účetní pivovaru **Gustav Kašpar** (1882-1944). Narodil se v Uhříněvsi u Prahy a k jednotě Sokol UB přistoupil roku 1911. Ihned po příchodu Němců se stal členem odboje a byla mu svěřena distribuce finančních prostředků uvolňovaných pro účely odchodu příslušníků našeho národa do zahraničního vojska. Dále přechovával československé letce a poté jim umožňoval přechod přes hranice. Byl zatčen 5. března 1942 a poté byl vězněn postupně v Uherském Hradišti, Brně, Mírově a Vratislavi, kde byl 15. listopadu 1944 umučen.¹⁴²

Blízkým spolupracovníkem Františka Bára byl také **Josef Luža** (1896-1942), který se narodil v Ivanovicích na Hané. Zaměstnán jako účetní v okresní pojišťovně a od roku 1923 působil v Sokole UB jako člen župního náčelnictva. Od dubna roku 1939 působil v ON v okresní pobočce Uherský Brod. Úzce spolupracoval s okresním

¹⁴⁰ Dokument č. 1: *Zápis ze soudního pojednání s Josefem Kolískou.1941.* In: MZA Brno, fond B 340 Gestapo Brno, kart. 305, sign. 21, *Josef Kolísek*.

¹⁴¹ MZA Brno, fond B 340 Gestapo Brno, kart. 307, sign. 12, *Václav Šmíd*.

¹⁴² SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

velitelstvím, opatroval a ukrýval zbraně. František Bár jej pověřil organizací sokolského odboje v rámci odboje vojenského. Byl uvězněn 11. září 1941 pro odbojovou činnost v Uherském Hradišti, později byl převezen do Brna, kde byl umučen 30. března 1942 v Kaunicových kolejích.¹⁴³ Jedním z členů Sokola, jehož osudy bylo snahou vysledovat ve fondu Gestapa Brno, byl **František Ondrášek** (1882-1942). Informace o tomto náčelníkovi Sokola UB však byly velmi nedostatečné a obsahovaly pouze data úmrtí. Zemřel 12. února 1942 v Mauthausenu.¹⁴⁴

Mezi vězněné členy spolku Sokol, kteří byli propuštěni, patřil např. brodský učitel **Oldřich Bardonek**. V letech 1939-1941 se podílel na činnosti ON a byl obviněn německými úřady za letákovou činnost a převádění před hranice. Vězněn byl však pouze od 15. – 23. září roku 1941 a následně propuštěn.¹⁴⁵

¹⁴³ MZA Brno, fond B 340 Gestapo Brno, kart. 322, sign. 1, *Josef Luža*.

¹⁴⁴ MZA Brno, fond B 340 Gestapo Brno, kart. 322, sign. 2, *František Ondrášek*.

¹⁴⁵ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 12, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

8 OBNOVENÍ TĚLOVÝCHOVNÉ JEDNOTY SOKOL V UHERSKÉM BRODĚ

V květnu roku 1945 je jednota Sokol v Uherském Brodě opět obnovena. Jednou z prvních akcí po skončení války bylo slavnostní znovuodhalení památníku T. G. Masaryka za velké účasti veřejnosti. Brzy byly obnoveny všechny vnitřní struktury Sokola pod vedením starosty jednoty Jana Němečka. O velkém nadšení sokolů může vypovídat také uspořádání veřejného cvičení s nacvičenými skladbami prostných i nářadí, při kterém vystoupily všechny složky spolku od nejmladších žáků až po starší cvičence, a to vše během pouhých tří měsíců po obnovení činnosti. Jednota Sokol také vypracovala seznam škod na majetku, které vznikly spolku během nacistické okupace. Škoda dosáhla téměř 180 000 Kčs.¹⁴⁶ Jednalo se zejména o škodu letního cvičiště, které bylo poškozeno válečnými vozidly.

Velkým tématem poválečného vývoje spolku sokol byla tzv. očista členstva. Docházelo k vylučování členů na základě podezření či usvědčení z kolaborantské činnosti některých jednotlivců v řadách Sokola. Může být uveden příklad stavitele Leopolda Kellera, který byl vyloučen ze Sokola UB dne 22. srpna 1945. Byl obviněn, že v době zvýšeného nebezpečí země se těšil zjevné důvěře v tehdejší režim zejména starosty města Uherský Brod Havránka (Hawranka). Dále se měl jako vedoucí člen Technische Nothilfe činně zúčastnit výběru a nácvičku nuceně vybraných členů TN.¹⁴⁷ Byl vídán ve společnosti Němců a jeho chování bylo odsouzeno jako čistě nesokolské. Leopold Keller tato obvinění zapřel, ovšem byla uveřejněna svědectví, na základě nichž byl Keller definitivně vyloučen z jednoty Sokol.¹⁴⁸

¹⁴⁶ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 2, inv. č. 9, *Knihy protokolů 1945-1951*.

¹⁴⁷ *Jednotky Technické nouzové pomoci (Technischen Nothilfe, TN)*: protektorátní polovojenská organizace, která vyhledávala a povolávala pracující dělníky pro říši.

¹⁴⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 11, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

Den před oslavou vzniku ČSR v roce 1947 byla na budově brodské sokolovny odhalena pamětní deska, kterou sokolská jednota věnovala obětem nacismu z řad spolku Sokol v UB. V tomto období také probíhaly přípravy na připravovaný XI. všesokolský slet, o který byl mezi Sokoly na Uherskobrodsku velký zájem. Během těchto příprav však došlo k únorovému komunistickému převratu a byla utvořena vláda s předsedou Klementem Gottwaldem. Přípravy na slet však pokračovaly dále. Tohoto sletu se zúčastnilo 283 cvičitelů z Uherského Brodu.¹⁴⁹

Po XI. sletu sokolská činnost ve všech jednotách určitou dobu nadále pokračovala. Ještě v roce 1949 sokolové pravidelně cvičí a plní disciplíny. Po komunistickém převratu byla započata likvidace všech organizací a jednotlivců, kteří by mohli ohrozit komunistickou stranu v setrvání u moci. Komunisté vytvářeli ve spoustě organizacích tzv. *akční výbory*, které začaly ihned kádrovat i v řadách sokolstva. Ti, kteří nesouhlasili s názory členů KSČ, odešli, dále bylo mnoho Sokolů bez vysvětlení vyloučeno. Z řad uherskobrodské sokolské jednoty odešlo během let 1949-1950 více jak 200 členů. V Uherském Brodě bylo v této době uvězněno pro údajné politické delikty celkem 9 členů Sokola: Milan Hon (odsouzen za velezradu a špionáž roku 1951, odsouzen k trestu 16 let, vězněn 9 let); František Krejčířik (odsouzen za sdružování proti republice, vězněn 2 roky); Jiří Křivánek (odsouzen za velezradu a špionáž, vězněn 16 let); JUDr. Mirko Křivánek (odsouzen za velezradu, vězněn 58 let, v PTP půl roku); Miloslav Souček (odsouzen za velezradu, vězněn 9 let); Vratislav Calábek (odsouzen za velezradu, vězněn 9 let); Oldřich Trnka (odsouzen za velezradu, vězněn 6 let); Ladislav Vladyka (odsouzen za velezradu, vězněn 7 let); Alois Hnilica (odsouzen za velezradu, vězněn 9 let). Všichni byli odsouzeni státními soudy jako odpůrci komunistické moci.

¹⁴⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 11, inv. č. 133, *Korespondence 1945*.

Za své vlastenecké sokolské ideje byli zatýkáni a mučeni příslušníky Státní bezpečnosti.¹⁵⁰

Komunistická strana, která získala veškerou moc ve státě, začíná násilně sjednocovat tělovýchovu svými zákony, aby ji mohla lépe organizovat a ovládat. Sjednocení tělovýchovných organizací bylo prosazováno všemi prostředky, např. akcí „Sokol patří pracujícím“ a tím záměrně potlačit sokolské demokratické tradice.

ČOS přestává být v této době svéprávným demokratickým orgánem. Bez voleb nebo s volbami pod nátlakem byli do jednoty Sokol dosazováni funkcionáři KSČ. Byla potlačována činnosti ve vyšších sokolských organizacích. Místní sokolské organizace byly rušeny, nebo sloučeny tak, aby z nich vznikaly závodní jednoty. Byly zřizovány tzv. „Dobrovolné sportovní organizace“, např. Dynamo, Tatran, Spartak aj. Za této situace zasahovali také do tělovýchovy v Uherském Brodě. V lednu 1949 byl ustanoven Okresní výbor Sokola v Uherském Brodě. Do něj byl začleněn akční výbor Sokola UB, který byl vytvořen roku 1948 a násilně přebírá majetek př. fotbalový stadion jednoty Orel UB. Tak byl orelský stadion i s inventářem převeden na závodní tělocvičnou jednotu Sokol UB. Podle předem stanovených plánů dochází 22. listopadu 1951 ke sloučení Tělocvičné jednoty Sokol Uherský Brod se závodní jednotou Sokol Uherský Brod. Po sloučení organizací byl zvolen nový výbor, jehož všichni členové byli ze závodní jednoty Sokol a předsedou jednoty se stal Josef Josefík. Touto událostí byl Sokol v Uherském Brodě de facto i de jure zlikvidován a nic nebránilo přejmenování jednoty Sokol na TJ Spartak.¹⁵¹

¹⁵⁰ *100 let Sokola v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1992, s. 19.

¹⁵¹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherský Brod 1918-1948, kart. 118, inv. č. 201, *Kronika města I*.

V roce 1956 bylo uzákoněno, že sjednocené tělovýchově připadne všechen tělocvičný movitý i nemovitý majetek. Tímto zmizel v Uherském Brodě i v celém Československu spolek Sokol a sokolská myšlenka byla poražena. Všechny nově vzniklé tělocvičné jednoty nabyly bez jakéhokoliv vlastního přičinění milionové hodnoty majetku, který s velkým úsilím budovaly generace Sokolů.

9 ZÁVĚR

Magisterská diplomová práce se věnovala tématu činnosti tělovýchovného spolku Sokol v Uherském Brodě v letech 1918–1948. Práce se však více než na tělovýchovné aktivity zaměřila na zmapování činností spolku během kritických období českých dějin, v kontextu vývoje v oblasti Uherskobrodsko. Sokol v Uherském Brodě zaujímal v období první poloviny 20. století významnou roli na poli společenském. Podílové zastoupení členů spolku na celkovém obyvatelstvu Uherského Brodu nebylo sice velké, ale zato zásadní. Členové spolku se nedrželi pouze v oblasti tělovýchovných či kulturních aktivit, ale jejich zájmy překračovaly do mnoha oblastí společnosti, a to zejména do politické sféry. Práce se zaměřila na případy několika sokolů, kteří se významně podíleli na politickém utváření a stabilizaci města zejména po vzniku samostatného Československa. Můžeme také uvést příklad Bohuslava Luži, který se stal starostou města v letech 1932-1939.

Pro potřeby práce bylo nutné popsat vývoj všeobecného spolku od raných událostí vzniku, a sice z důvodu přehlednosti práce. Taktéž popis vývoje Sokola Uherský Brod před sledovaným obdobím je velice důležitý pro pochopení událostí, které následovaly. Jedná se například o události kolem mobilizace roku 1938 v návaznosti na období po první světové válce. Pro začlenění tématu do koncepce vymezené doby a území bylo nutné zkoumat také archiv konkrétního města (Uherský Brod), který se také nachází v SOkA Uherské Hradiště.

Jedním z cílů práce bylo poukázat na význam spolku pro oblast Uherskobrodsko, zejména pro chudé vesnice v okolí. Spolek Sokol UB se stal výchozím bodem pro zakládání jednot v okolí a stal se také významným hybatelem kulturního dění na

Uherskobrodsku. Budova sokolovny dodnes slouží jako kulturní centrum nejen pro samotné město, ale i pro blízké okolí.

Velmi důležitá kapitola byla věnována činnosti spolku Sokol v období 2. světové války. Významné okamžiky československých dějin byly reflektovány také v zápisech spolku Sokol. Pro období Protektorátu Čech a Moravy se však situace mění. Pramenná základna se zaměřuje v tomto období pouze na tělovýchovu. V zájmu spolku bylo samozřejmě neposkytnout jakýkoli důvod k perzekuci. V této době dokumenty neobsahují zápisy o nacistické okupaci či případných protestech vůči této situaci. Ve fondu Sokol UB byly dohledány osudy některých členů, kteří se zúčastnili protinacistického odboje, byli popraveni či vězněni protektorátní vládou. Některé osoby byly dohledány také v databázi fondu Gestapo Brno uložené v Moravském zemském archivu. Je však nutné podotknout, že v případě např. Františka Ondráška byly zjištěny pouze povrchové informace.

Toto téma mohlo být také doplněno vzájemnou komparací tělovýchovných jednot působících v Uherském Brodě, a to zejména tradičních odpůrců, spolku Sokol a Orel. Tyto spolky soupeřily zejména v důsledku rozdílného politického zaměření jednotlivých jednot. Domnívám se však, že vzájemná komparace těchto spolků by mohla být zpracována v samostatné diplomové práci.

10 PRAMENY A STUDIJNÍ LITERATURA

- **Archivní prameny:**

Státní okresní archiv Uherské Hradiště:

Archiv města Uherský Brod 1272-1945 (NAD 825)

Sokol – tělocvičná jednota Uherský Brod (1891-1951)

Moravský zemský archiv Brno:

Gestapo Brno 1939-1945 (NAD 1140)

Sokol - župa Komenského Uherské Hradiště

- **Odborná literatura:**

Knihy

100 let Sokola v Uherském Brodě. Uherský Brod 1992.

BALCAROVÁ, Jitka: „*Jeden za všechny, všichni za jednoho!*“ *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření sudetoněmecké identity.* Praha 2013.

BERANOVÁ, Jitka - WAIC, Marek: *Kulturně výchovná činnost českých tělovýchovných organizací.* Praha 1998.

BURIAN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu.* 1984.

ČERNÝ, Vladimír: *Legenda bez legend (životní osudy armádního generála Vojtěcha Borise Luži 1891-1944).* Brno 2004.

DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Miroslav Tyrš. Prohry a vítězství.* Praha 1989.

FIKAR, Alois: *Stručné dějiny Sokolstva 1912-1948.* Praha 1948.

KADLEC, Milan: *Nástin dějin župy Komenského.* Uherské Hradiště 1992.

KLVAČ, Karel: *Z minulosti Uherského Brodu: Sokol, město a lid.* Uherský Brod 1925.

Kolektiv autorů: *Sokol jeho vznik, vývoj a význam.* Praha 1997.

- Kolektiv autorů: *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích*. Praha 2003.
- KÖSSL, Jiří – ŠTUMBAUER, Jan – WAIC, Marek: *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha 1998.
- KOZÁKOVÁ, Zlata. *Sokolské slety 1882 - 1948*. Praha 1994.
- KREJČÍ, Jaroslav: *Miroslav Tyrš*. Praha 1986.
- LUŽA, Radomír: *V Hitlerově objetí*. Praha 2006.
- Masarykův slovník naučný: Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. 6.díl., R-S. Praha: Československý kompas, 1932.
- NOLTE, Claire: *The Sokol in the Czech lands to 1914 (Training for the nations)*. New York 2002.
- NOVOTNÝ, Jan: *Sokol v životě národa*. Praha 1990.
- Památník tělocvičné jednoty Sokol v Uherském Brodě*. Uherský Brod, 1910.
- PAULE, Otokar: *Obrana národa na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště 2003.
- PELIKÁN, Jan: *Sokolská myšlenka*. Praha 1930.
- PELIKÁN, Jan: *Vznik, vývoj a cíle sokolské práce vzdělávací*. Praha 1927.
- PROCHÁZKA, Rudolf: *X. všesokolský slet v Praze 1938*. Československá obec sokolská: Praha 1939.
- SAK, Robert: *Miroslav Tyrš. Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. Praha 2012.
- SKARLANTOVÁ, Jana: *Ze života prababiček*. Praha 2014.
- ŠINDELÁŘOVÁ, Ilona: *Vznik a vývoj hromadných tělovýchovných vystoupení na území České republiky*. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2011.
- UHLÍŘ, Jan: *Sokol za protektorátu: Disertační práce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ústav českých dějin 2005.
- WAIC, Marek: *Češi a Němci ve světě tělovýchovy a sportu*. Praha 2004.

WAIC, Marek a kol.: *Sokol v české společnosti 1862- 1938*. Praha 1996.

WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha 2016.

WAIC, Marek: *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha 2013.

WALDAUF, Jan: *Sokol. Malé dějiny velké myšlenky. 1. díl*. Luhačovice 2007.

ZEMANOVÁ, Veronika: *Marie Stejskalová, život a dílo ženy na přelomu 19. a 20. století: Diplomová práce*. Masarykova univerzita, Historický ústav, Brno 2013.

Novinové články

PAULE, Otokar: *Historie Obrany národa v Uherském Hradišti a Uherském Brodě za války*. In: *Slovácké noviny*. 2003, roč. 13, č. 99, s. 6.

- **Internetové zdroje:**

Czechfolks.com Plus [online]. [cit. 2017-04-10] Dostupné z

<<http://czechfolks.com/plus/2011/09/13/josef-cermak-zemrel-jan-waldauf/>>

Historie města Uherský Brod [online]. [cit. 2017-04-10] Dostupné z

<http://www.ub.cz/public/docs/Odbory/MIC/Propagacni_materialy/Historie_CJ.pdf >

11 RESUMÉ

The thesis is focused on the subject of the Sokol gymnastics association in Uhersky Brod from 1918 to 1948. Also, the thesis is more focused on the mapping of Sokol organization during the critical moments of the Czech history, in the context of Uhersky Brod's Sokol organization. The activity of the association was an integral part of the town of Uhersky Brod. For this reason, it was necessary to elaborate the thesis in a comprehensive way with a look at the history of the Sokols in the territory of the Czech Lands before the period under review due to the follow-up events. Since the Second World War, archival records are not available, but we have retained information about the defendants and convicted patriots of the city of Uhersky Brod. This information is from the Gestapo Fund in Brno.

Magisterská diplomová práce se věnovala tématu činnosti tělovýchovného spolku Sokol v Uherském Brodě v letech 1918–1948. Práce se však více než na tělovýchovné aktivity zaměřila na zmapování činností spolku během kritických období českých dějin, v kontextu vývoje v oblasti Uherskobrodska. Činnost spolku byla nedílnou součástí města Uherského Brodu. Z tohoto důvodu bylo nutné práci vypracovat komplexně i s ohlédnutím na dějiny Sokola na území českých zemí před sledovaným obdobím z důvodu navazujících událostí. Z období druhé světové války nejsou archivní záznamy moc dostupné, ale zachovaly se nám informace ohledně obžalovaných a odsouzených patriotů města Uherského Brodu. Tyto informace jsou z fondu Gestapa v Brně.

12 PŘÍLOHY

Obr. č. 1 – Mužský sokolský kroj

[online]. [cit. 9.11.2014]. Dostupné z <<http://www.sokol.eu/obsah/5495/symbolika-sokolsky-kroj>>

Obr. č. 2 – Cvičitelství sbor Sokol Uherský Brod 1902

SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 166, *Cvičitelství sbory žen a mužů 1897-1937*.

Obr. č. 3 – Cvičitelství ženský sbor 1910

SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 166, *Cvičitelství sbory žen a mužů 1897-1937*.

Obr. č. 4 – List Jindřicha Bradáče z italské fronty 1917

SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 47, inv. č. 310, *Listy polní pošty 1914-1919*.

Obr. č. 5 – Hrabě JUDr. Václav Kounic s manželkou Josefínou 1910

[online]. [cit. 20.11.2014]. Dostupné z <http://patrioti.ub.cz/?page_id=1138>

Obr. č. 6 – JUDr. Jan Renner s TGM při návštěvě UB 1924

[online]. [cit. 20.11.2014]. Dostupné z <http://patrioti.ub.cz/?page_id=1138>

Obr. č. 7 – Portrét Jana Němečka 1950

SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 24, inv. č. 172, *Pohřby a tryzny 1934-1947*.

Obr. č. 8 - Položení základního kamene 1930

SOkA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 175, *Sokolovna 1922-1931*.

Obr. č. 9 - *Portrét Františka Bára*

In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176,
Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947.

Obr. č. 10 - *Portrét Jana Rychtalíka.*

In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176,
Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947.

Obr. č. 11 - *Portrét Bohuslava Luži*

In: SOKA Uherské Hradiště, fond Sokol Uherský Brod, kart. 25, inv. č. 176,
Fotoportréty starostů a výboru Sokola. 1897-1947.

Dokument č. 1: *Zápis ze soudního pojednání s Josefem Kolískou. 1941.*

In: MZA Brno, fond B 340 Gestapo Brno, kart. 305, sign. 21, *Josef Kolísek.*

Obr.č.1

Obr.č.2

Obr. č. 3

Obr. č. 4

v Zakopechmařece Dvare
dne 12/12 1914.
Slavna Jednoto
Kavilam Jajm vsem pinto pnasich
mokrych bytu prodechy porocav
a milen v pponunku, parise
nam dosti sbatojne, vna pde, maime
vce neu v Uh. Dvrole, jideme dale
k Papacki. Kdovni v sech sa pekyl jany
Dva duc jin duc

Obr. č. 5

Obr. č. 6

Obr. č. 7

Obr. č. 8

Obr. č. 9

Obr. č. 10

Obr. č. 11

Geheime Staatspolizei
Staatspolizeileitstelle Brünn
- Standgericht -

Brünn, den 15. Oktober 1941.

Im Namen des deutschen Volkes!

In der Sache gegen den Versicherungsbeamten
Josef K o l i s e k,
Protectoratsangehöriger, geb. 1.6.1902 in Lidecka, wohnhaft
Ungarisch Brod, Lange Gasse 1174, zzt. in Haft,

hat das Standgericht Brünn in der Sitzung vom 15. Oktober 1941,
an der teilgenommen haben:

W-Sturmbannführer Dr. E r n e s t y
als Vorsitzender,
W-Untersturmführer Krim.Sekr. K ö h l e r und
W-Untersturmführer E n g e l
als Beisitzer,

für Recht erkannt:

Der Angeklagte K o l i s e k wird wegen Störung der öffent-
lichen Ordnung und Sicherheit gemäß § 3 und § 4 der Verordnung
des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren über die Verhängung
des zivilen Ausnahmezustandes vom 27.9.1941 sowie wegen
Vorbereitung eines hochverräterischen Unternehmens
zum T o d e verurteilt.

Das Vermögen des Angeklagten wird eingezogen.
Das Urteil ist unanfechtbar.

(gez.) Dr. Ernesty

(gez.) Kühler

(gez.) Engel

